

Cahier 2007-13

Criminele carrières in de georganiseerde misdad

**E.R. Kleemans
C.J. de Poot**

**m.m.v.
S.N. Kalidien
R.F. Kouwenberg
M. van Nassou**

Exemplaren van deze publicatie kunnen schriftelijk worden besteld bij

Bibliotheek WODC, kamer KO 14
Postbus 20301, 2500 EH Den Haag

Fax: (070) 370 45 07

E-mail: wodc@minjus.nl

Cahiers worden in beperkte mate gratis verspreid zolang de voorraad strekt

Alle nadere informatie over WODC-publicaties is te vinden op Justweb en op www.wodc.nl

Dankwoord

Dit rapport bevat de eerste bevindingen van een deelonderzoek dat in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit is uitgevoerd naar de ongeveer duizend verdachten die betrokken waren bij de eerste tachtig geanalyseerde opsporingsonderzoeken (zie ook: Van de Bunt & Kleemans, 2007: 97-126). De merendeels kwalitatieve informatie, die was verzameld in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit, is gekoppeld aan informatie die in het Nederlandse Justitiële Documentatiesysteem (JDS) kon worden teruggevonden over demografische kenmerken van de daders en hun strafrechtelijk verleden. Dit rapport vormt daarmee het eerste resultaat van een uniek samenwerkingsverband tussen twee doorlopende onderzoeksprojecten van het WODC, de Monitor Georganiseerde Criminaliteit en de Recidivemonitor (zie ook: Wartna, Blom en Tollenaar, 2004).

Daarom willen wij in de eerste plaats de collega's van de Recidivemonitor bedanken. Naast de medewerking van Sandra Kalidien is dankbaar gebruik gemaakt van de kennis en ervaring van Bouke Wartna, Nikolaj Tollenaar en Ad Essers. Daarnaast willen wij ook de collega's bedanken die in de loop der tijd aan de Monitor Georganiseerde Criminaliteit hebben meegewerkt. Zonder de gedetailleerde casusbeschrijvingen, die dit onderzoek heeft opgeleverd, was een vervolgonderzoek als dit niet mogelijk geweest. In het bijzonder willen wij hier de collega's bedanken die hebben meegewerkt aan de derde ronde, alsmede Damián Zaitch, Stefan Bogaerts en Frans Leeuw, voor hun opbouwende kritiek op concept-teksten. Ten slotte willen wij ook de leden van de begeleidingscommissie (zie bijlage 1) van harte bedanken voor de nuttige en constructieve samenwerking.

Den Haag, juni 2007

Edward Kleemans en Christianne de Poot

Inhoud

Samenvatting	1
1 Inleiding	4
2 Nieuwe vragen, nieuwe antwoorden?	6
2.1 Traditioneel onderzoek naar criminele carrières	6
2.2 Leeftijd en georganiseerde criminaliteit	7
2.3 Andere populaties, andere antwoorden?	8
3 Bekenden van justitie?	9
3.1 Transitcriminaliteit en onbekende vissen in de politienetten	9
3.2 Bekenden van justitie	9
3.3 Sancties en vrijheidsstraffen	11
4 Betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit	13
4.1 Georganiseerde criminaliteit en sociale gelegenheidsstructuur	13
4.2.1 Sociale relaties	14
4.2.2 Werk- en beroepsgerelateerde relaties	15
4.2.3 Hobby's en nevenactiviteiten	16
4.2.4 Life events	17
4.2.5 Rekrutering?	17
5 Carrières van leidinggevend	19
5.1 Beroepen en gelegenheidsstructuren	19
5.1.1 Criminele activiteiten in het verlengde van legale activiteiten	20
5.1.2 Overstap van legale naar illegale handelswaar	21
5.1.3 Life events	22
5.2 Carrières in de misdaad	23
5.2.1 De 'local hero'	23
5.2.2 Schaalvergroting en specialisatie	24
5.2.3 Kapitaal als doorgroeifactor	25
5.2.4 Expertise, contacten en netwerkvorming	26
6 Slotbeschouwing	29
6.2 Mogelijke beleidsimplicaties	31
6.2.1 Onderbelichte groepen en instroommechanismen	31
6.2.2 Doorgroeiërs?	32
Summary	34
Literatuur	37
Bijlage 1 Begeleidingscommissie	43

Samenvatting

Wat wij weten over criminele carrières is in de regel afkomstig uit onderzoek naar commune criminaliteit onder jongeren en jongvolwassenen. Terwijl er naar jeugdige daders en commune criminaliteit nationaal en internationaal zeer veel onderzoek is gedaan, ontbreken ten aanzien van georganiseerde criminaliteit vaak zelfs de meest basale gegevens. Hoe oud zijn deze daders eigenlijk? Hoe zijn zij in beeld gekomen bij politie en justitie? En hoe ziet hun justitiële geschiedenis er uit?

Dit rapport bevat de eerste resultaten van een uniek onderzoek naar criminele carrières in de georganiseerde misdaad. Het is gebaseerd op een deelonderzoek dat in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit is uitgevoerd naar de ongeveer duizend verdachten die betrokken waren bij de eerste tachtig geanalyseerde opsporingsonderzoeken. De merendeels kwalitatieve informatie, die was verzameld in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit, is gekoppeld aan informatie die in het Nederlandse Justitiële Documentatiesysteem (JDS) kon worden teruggevonden over demografische kenmerken van de daders en hun strafrechtelijk verleden.

Tijdens en na de Parlementaire Enquête Opsporingsmethoden is vrij veel aandacht besteed aan het gevaar dat jongeren via rekrutering betrokken zouden raken bij georganiseerde criminaliteit. Maar de bevindingen uit dit onderzoek nopen ons er toe om met een bredere blik naar criminele carrières in de georganiseerde misdaad te kijken.

In de eerste plaats is gebleken dat jeugdige daders in de door ons onderzochte groep verdachten volledig afwezig zijn: geen enkele dader is jonger dan 18 jaar ten tijde van de uitgangszaak en slechts 7% is tussen de 18 en 24 jaar oud. Ook zijn oudere daders – vergeleken met de totale JDS-populatie – oververtegenwoordigd. In totaal is ongeveer driekwart van de daders dertig jaar of ouder.

In de tweede plaats blijkt bij 28% van de daders dat het zicht dat politie en justitie hebben op hun voorgeschiedenis nagenoeg afwezig is. Deze daders komen pas op het moment dat er opsporingsonderzoek wordt verricht voor het eerst in beeld bij de Nederlandse politie en justitie. Deze ‘onbekende vissen in de politienetten’ bestaan voor een groot deel uit daders die niet in Nederland zijn geboren en die pas later in hun leven hier zijn komen wonen of hier verblijven. Een substantieel deel van de daders is dus niet bekend en kan ook niet bekend zijn vanwege de aard van de criminele activiteiten waar het om gaat (en de registraties). In veel gevallen gaat het namelijk om transitcriminaliteit, waarbij daders uit meerdere landen zijn betrokken en daders ‘instromen’ en ‘uitstromen’.

In de derde plaats is er ook sprake van een groot aantal ‘oude bekenden’: 72% van de daders is al eerder met de Nederlandse justitie in aanraking geweest. Maar opvallend aan de justitiële geschiedenis van de door ons onderzochte daders is dat zij tot de uitgangszaak nog weinig van de Nederlandse justitie te vrezen hebben gehad. In totaal heeft 31 procent van alle daders ooit een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 15 procent heeft ooit een gevangenisstraf van meer dan 12 maanden gehad. Daders zijn gemiddeld rond de 27 jaar oud wanneer zij voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komen. Hoewel een vroege start vrij normaal is, zeker voor mensen met een lange criminele carrière, komt slechts een kwart (26%) van alle daders voor het twintigste levensjaar voor het eerst in aanraking met de

Nederlandse justitie. Daarentegen is 40% van de daders tussen de 20 en 30 jaar oud als ze voor het eerst met justitie in aanraking komen, en is 34% ouder dan 30 jaar ten tijde van het eerste justitiecontact.

Wanneer wij zouden willen weten hoe wij betrokkenheid bij (georganiseerde) criminaliteit vroegtijdig zouden kunnen signaleren, is het ook van belang om na te gaan op welke manier mensen betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en hoe mensen 'doorgroeien'. Uit een analyse van 92 'starters' blijkt dat mensen op velerlei manieren betrokken raken bij vormen van georganiseerde misdaad: door reeds bestaande sociale relaties, door werk- en beroepsgerelateerde relaties, door hobby's of nevenactiviteiten, door bepaalde 'life events' en door bewuste rekrutering. De *sociale gelegenheidsstructuur* bepaalt wie op welk moment toegang kan krijgen tot winstgevende criminele activiteiten. Deze sociale gelegenheidsstructuur verklaart ook het fenomeen van de late starters: sommige gelegenheden ontstaan pas later in iemands leven. Ook grijpen mensen bepaalde gelegenheden pas later in het leven daadwerkelijk aan, bijvoorbeeld bij 'life events' zoals faillissementen en problematische schuldsituaties. De paden waarlangs betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit tot stand komt zijn dus meervoudig. Deze paden kunnen ook pas later in het leven worden ingeslagen. Daarbij valt op dat starters in veel gevallen zelf geen passieve maar een actieve rol spelen.

Uit een analyse van de carrières van 66 'leidinggevendenden' blijkt dat het standaardbeeld van 'een leven in de misdaad' maar voor een deel opgaat. Een aanzienlijk deel van de leidinggevendenden heeft vanuit een beroepsachtergrond op een bepaald moment de overstap gemaakt naar de georganiseerde misdaad. Bij deze 32 daders kan onderscheid worden gemaakt tussen een groep van 19 daders met een achtergrond in de legale handel (inclusief import en export) en een groep van 13 daders met andersoortige beroepen: mensen uit het bedrijfsleven, bouw, montage, horeca, financiële dienstverlening of overheid. Sommige daders voeren hun criminele activiteiten uit in het verlengde van hun legale activiteiten. Anderen hebben vanuit de legale handel op een bepaald moment een duidelijke overstap gemaakt van legale naar illegale handelswaar. Deze overstap kent – naast een aspect van gelegenheid – ook een aspect van keuze, waardoor het leven van deze daders ook een andere wending neemt en steeds meer in het teken komt te staan van de organisatie van de criminele activiteiten en de afscherming ten aanzien van politie en justitie. Ten slotte kunnen 'life events' – ook later in het leven – bepaalde illegale mogelijkheden binnen het bereik brengen van mensen zonder noemenswaardige criminele carrière, of aantrekkelijker maken ten aanzien van bestaande alternatieven. Voor al deze daders met een beroepsachtergrond, waarvan het grootste deel pas na het twintigste levensjaar voor het eerst met justitie in aanraking komt, geldt dat het allerminst vanzelfsprekend is dat politie en justitie hen 'in het vizier' hebben. Het zijn 'zij-instromers' – veelal op latere leeftijd – die gebruik maken van de mogelijkheden en contacten die hun beroepen met zich meebrengen.

In de totale groep onderzochte leidinggevendenden (66) komt echter ook een substantieel deel van de daders (30) al voor het twintigste levensjaar in aanraking met justitie. Sommigen van hen hebben zich dankzij hun lokale wortels ontwikkeld tot veelzijdige 'local heroes'. Zij missen echter de benodigde contacten om de eigen regio te ontstijgen en hebben ook geen specifieke vaardigheden die hen interessant maken voor partners van buiten de regio. Zij blijven daarom beperkt tot de eigen regio en richten

zich daar – met al hun contacten – op de mogelijkheden die zich voordoen tot het behalen van legale, semi-legale en illegale winsten. De veelzijdigheid die zij aan de dag leggen is ook een gevolg van de beperkingen van de lokale context. Maar sommigen, bijvoorbeeld lokale XTC-producenten, weten via brokers toegang te krijgen tot interessante exportmarkten. Daardoor kunnen deze local heroes uitgroeien tot grote spelers, op nationaal niveau of soms zelfs op internationaal niveau. Dit geldt ook voor andere daders die mogelijkheden tot schaalvergroting weten te benutten. Door schaalvergroting kunnen winstgevend illegale activiteiten andere illegale activiteiten langzamerhand verdringen, waardoor in de praktijk sprake is van een soort specialisatie. Voor verschillende daders zien we ook dat vermogen dat wordt vergaard met commune criminaliteit, zoals inbraken en overvallen, kan worden gebruikt om een overstap te maken naar vormen van georganiseerde criminaliteit, in het bijzonder de drugshandel. Kapitaal is een belangrijke doorgroeifactor, omdat het mogelijkheden schept om te investeren in illegale activiteiten. Daarnaast schept het mogelijkheden tot schaalvergroting en risicobeperking. Risico's kunnen op een gegeven moment worden beperkt door zich te gaan bezighouden met minder risicovolle, semi-legale of legale activiteiten of door meer op de achtergrond bij activiteiten betrokken te zijn. Ten slotte komen bepaalde criminele carrières in een stroomversnelling omdat daders specifieke expertise bezitten of ontwikkelen waarvan veel andere daders afhankelijk zijn: transnationale contacten, vaardigheden op het gebied van transport, of geldhandelingen (witwassen). Dit zijn belangrijke bottlenecks voor daders die zich bezig houden met transitcriminaliteit. Ook zijn er bepaalde misdaadspecifieke bottlenecks zoals bij mensensmokkel (vervalsen van documenten) of bij de productie van synthetische drugs (precursoren, hardware, en – in het verleden – kennis over het productieproces). Daders die over deze kennis of contacten beschikken kunnen daarom snel groeien in het criminele milieu. Dit komt niet alleen door het eigen handelen van deze daders, maar ook door de netwerkvorming die door anderen *rond* deze personen plaatsvindt: daders vertellen andere daders over de specifieke expertise van deze persoon, waardoor deze andere daders ook contact zoeken.

1 Inleiding

Over criminele carrières in de georganiseerde misdaad¹ is erg weinig bekend, met uitzondering van verschillende (auto)biografieën en casestudies van maffiagroepen.² Wat wij weten over criminele carrières is in de regel afkomstig uit onderzoek naar commune criminaliteit onder jongeren en jongvolwassenen.³ Terwijl er naar jeugdige daders en commune criminaliteit nationaal en internationaal zeer veel onderzoek is gedaan, ontbreken ten aanzien van georganiseerde criminaliteit vaak zelfs de meest basale gegevens. Hoe oud zijn deze daders eigenlijk? Hoe zijn zij in beeld gekomen bij politie en justitie? En hoe ziet hun justitiële geschiedenis er uit?

In dit rapport presenteren wij de belangrijkste bevindingen van een deelonderzoek dat in het kader van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit is uitgevoerd naar de ongeveer duizend verdachten die betrokken waren bij de eerste tachtig geanalyseerde opsporingsonderzoeken. Van 90% van de 1092 verdachten kon in het Nederlandse Justitiële Documentatiesysteem (JDS) informatie worden teruggevonden over demografische kenmerken en strafrechtelijk verleden.⁴

Het beeld dat wij hier schetsen is gebaseerd op de justitiële gegevens van 979 personen die betrokken waren bij 79 verschillende zaken.⁵ Het misdrijf waarvoor deze personen bij ons in beeld zijn gekomen noemen we de *uitgangszaak*. Het merendeel van deze zaken is tussen 1995 en 1999 ingeschreven bij het Openbaar Ministerie. Zoals bekend kunnen de rechtszaken – in eerste aanleg en in hoger beroep – lange tijd in beslag nemen.

Uniek aan dit onderzoek is dat er niet alleen gebruik wordt gemaakt van kwantitatieve informatie over criminele carrières, maar ook van kwalitatieve informatie over de *context* waarbinnen deze daders opereerden. Met wie werkten zij samen? Welke relaties bestonden er met andere daders? Welke activiteiten voerden zij uit? Welke rol hadden zij? En wat is er op basis van deze (en voorgaande) opsporingsonderzoeken

¹ Bij de Monitor Georganiseerde Criminaliteit hanteren wij in navolging van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden als uitgangspunt de definitie – of beter gezegd: de begripsbepaling – van de onderzoeksgroep Fijnaut: “*Er is sprake van georganiseerde criminaliteit indien groepen die primair gericht zijn op illegaal gewin systematisch misdaden plegen met ernstige gevolgen voor de samenleving, en in staat zijn deze misdaden op betrekkelijk effectieve wijze af te schermen*” (PEO, Bijlage VII, 1996: 24; Fijnaut et al., 1998; Kleemans et al., 1998: 22-23). Deze begripsbepaling is vooral van belang, omdat daarbij een analytisch onderscheid wordt gemaakt tussen ‘georganiseerde criminaliteit’ en ‘organisatiecriminaliteit’. Van organisatiecriminaliteit is sprake als leden van een op zich legale organisatie misdrijven plegen in het kader van de uitoefening van hun reguliere taken (PEO, Bijlage VII, 1996: 22-29). Dat er interessante mengvormen bestaan tussen georganiseerde criminaliteit en organisatiecriminaliteit doet aan de zin van dit *analytisch* onderscheid niets af. Het verschijnsel organisatiecriminaliteit valt echter buiten het kader van dit onderzoek (zie voor een overzicht Van de Bunt & Huisman, 2007).

² Zie voor een overzicht o.a. Paoli, 2003; Fijnaut & Paoli, 2004; Morselli, 2005; Dorn et al., 2005; Steffensmeier & Ulmer, 2005. Ook in Nederland houden niet alleen wetenschappers zich bezig met de levensverhalen van (vermeende) misdadigers (zie o.a. Bovenkerk, 1995; 2000), maar ook veel serieuze misdaadjournalisten, zoals blijkt uit de boeken van o.a. Bart Middelburg, Paul Vugts, Peter R. de Vries, Marcel Haenen, Marian Husken, John van den Heuvel, Harry Lensink en Gerlof Leistra (zie voor een overzicht o.a. Leistra, 2006).

³ Zie voor een overzicht o.a. Blumstein et al., 1986; LeBlanc & Loeber, 1998; Piquero et al., 2003; Farrington, 2003; 2005; Donker et al., 2004; Laub, 2006.

⁴ Voor meer informatie over JDS en OBJD wordt verwezen naar Wartna, Blom en Tollenaar (2004). Dat bepaalde personen niet zijn teruggevonden kan twee oorzaken hebben. In de eerste plaats kunnen personen geen justitiële registratie op hun naam hebben staan in Nederland, omdat zij in het buitenland zijn berecht voor het misdrijf waarvoor zij bij ons in beeld zijn gekomen. Dit staat in verschillende casusbeschrijvingen ook aangegeven. In de tweede plaats kan het niet terugvinden van personen meer ‘technische’ oorzaken hebben: verdachten zijn niet of niet goed geregistreerd in het JDS of zijn door verschillen in registratie van voornamen, achternamen et cetera niet goed te koppelen aan de basisgegevens die zijn aangeleverd.

⁵ Van één van de bestudeerde casussen – casus 33 (Nigeriaanse vrouwenhandel) – zijn geen betrokkenen teruggevonden in het JDS. Een beschrijving van deze zaken is te vinden in Kleemans et al. (2002: 197-213).

bekend over hun criminele carrières? Door het combineren van kwantitatieve en kwalitatieve informatie is het mogelijk om enerzijds een aantal basisvragen te beantwoorden en anderzijds verschillende verdiepende analyses uit te voeren.

In verschillende publicaties zal verslag worden gedaan van dit onderzoek. In dit rapport staan de eerste resultaten centraal.⁶ In hoofdstuk 2 gaan wij eerst in op de kennis die is opgedaan in het traditionele onderzoek naar criminele carrières en de vragen die daarbij centraal staan. Helpt deze kennis ons verder bij onderzoek naar criminele carrières in de georganiseerde criminaliteit? Of moeten er nieuwe vragen worden gesteld en nieuwe antwoorden worden gezocht? Vervolgens gaan we in hoofdstuk 3 in op de vraag hoe daders van georganiseerde criminaliteit in beeld komen bij politie en justitie en wat wij weten en kunnen weten over hun justitiële verleden. Daarna richten we ons in hoofdstuk 4 en 5 op de groep verdachten die in Nederland is opgegroeid. Over deze verdachten is immers de meest betrouwbare informatie over hun justitiële verleden beschikbaar. In andere publicaties zullen wij ons ook richten op andere daders, die niet in Nederland zijn opgegroeid en pas later in hun leven hier zijn komen wonen. In hoofdstuk 4 staat de manier waarop ‘starters’ betrokken raken bij georganiseerde misdaad centraal. Daarna belichten we in hoofdstuk 5 de criminele carrières van leidinggevendenden. Het rapport wordt afgesloten met een samenvatting van de belangrijkste bevindingen en een discussie over de mogelijke beleidsimplicaties van deze bevindingen.

⁶ Deze resultaten zijn ook in verkorte vorm verwerkt in twee andere publicaties (Van de Bunt & Kleemans, 2007; Kleemans & De Poot, 2008).

2 Nieuwe vragen, nieuwe antwoorden?

2.1 Traditioneel onderzoek naar criminele carrières

Onderzoek naar commune criminaliteit onder jongeren en jongvolwassenen heeft grote invloed gehad op onze huidige kennis en beeldvorming over criminele carrières. Eén van de sterkste verbanden die sinds lange tijd in dergelijk onderzoek wordt gevonden is het verband tussen leeftijd en criminaliteit. Volgens de leeftijd-criminaliteitscurve stijgt de frequentie van het plegen van delicten snel voor de leeftijdsgroepen vanaf ongeveer 10 jaar, wordt er een piek bereikt bij de leeftijdsgroepen tussen de 15 en de 17 jaar en neemt de frequentie vervolgens geleidelijk weer af voor de hogere leeftijdsgroepen (o.a. Gottfredson & Hirschi, 1990: 124-144; Farrington, 2003; 2005).

Over de interpretatie van dit algemeen geaccepteerde inzicht verschillen de meningen. Sommigen stellen dat een dergelijk patroon voor ieder individu in meer of mindere mate opgaat (o.a. Gottfredson & Hirschi, 1990). Anderen stellen dat er achter dit algemene patroon zeer verschillende groepen schuil gaan met belangrijke verschillen in criminele carrières. De bekendste theorie is de theorie van Moffitt (1993; 2003; 2006) die onderscheid maakt tussen een grote groep die voornamelijk tijdens de adolescentie delicten pleegt ('adolescence limited') en een kleine groep die bestaat uit daders die vroeg beginnen en tijdens een hele lange periode crimineel actief blijven ('life course persistent').⁷ De verklaring voor 'life course persistent' delictgedrag wordt in de regel gezocht in vrij stabiele biologische of psychologische kenmerken van de betrokken personen – dikwijls in de vorm van tekortkomingen – zoals een lage intelligentie, impulsiviteit of lage zelfcontrole. Voor deze groep wordt vroegtijdig probleemgedrag als een belangrijke indicator gezien voor crimineel gedrag op latere leeftijd.

Het feit dat commune criminaliteit voor een grote groep tijdens de adolescentie stijgt en daarna weer vrij snel daalt ('adolescence limited') wordt door sommigen voor kennisgeving aangenomen en als een soort 'natuurwet' beschouwd die geen nadere verklaring behoeft (Gottfredson & Hirschi, 1990). Daarentegen besteden vertegenwoordigers van de ontwikkelings- en levensloopcriminologie veel aandacht aan het verklaren van de start, de ontwikkeling en de beëindiging van dergelijke (kortstondige) criminele carrières.⁸ Het beëindigen van een criminele carrière wordt onder meer in verband gebracht met levensloopgebeurtenissen ('life events') zoals het krijgen van een baan, een vaste partner of kinderen (o.a. Laub & Sampson, 2001; 2003).

⁷ Moffitt heeft later nog andere groepen onderscheiden (Moffitt, 2003; 2006). Ook andere auteurs onderscheiden – op basis van verschillende ontwikkelingspaden – verschillende groepen daders (o.a. Blokland, Nagin & Nieuwbeerta, 2005). Over de theoretische relevantie van deze stroming is heftige discussie (Laub & Sampson, 2003; Sampson & Laub, 2005; Nagin & Tremblay, 2005; Nagin, 2005).

⁸ Zie o.a. Sampson & Laub, 1993; Thornberry, 1996; LeBlanc & Loeber, 1998; Piquero et al., 2003; Farrington, 2003; 2005; Laub & Sampson, 2003; Laub, 2006.

2.2 Leeftijd en georganiseerde criminaliteit

Voordat wij ingaan op de vraag of de bovenstaande inzichten van toepassing zijn op criminele carrières in de georganiseerde misdaad, is het van belang om te constateren dat de door ons onderzochte populatie in twee opzichten afwijkt van de totale JDS-populatie.⁹

In de eerste plaats zijn jeugdige daders volledig afwezig in onze verdachtengroep. Geen enkele dader is jonger dan 18 jaar ten tijde van de uitgangszaak en slechts 7% is tussen de 18 en 24 jaar oud (zie tabel 1). De enkele jeugdigen van rond de 18-19 jaar die wij tegenkomen zijn broertjes, neefjes, dochters of zonen van andere groepsleden. Dit is opmerkelijk, omdat tijdens en na de Parlementaire Enquêtecommissie

Opsporingsmethoden vrij veel aandacht is besteed aan het potentiële gevaar dat jongeren via rekrutering betrokken zouden raken bij georganiseerde misdaad (PEO, 1996). Oudere daders, die wél veelvuldig voorkomen in ons bestand, zijn natuurlijk zelf ook ooit jong geweest, maar de vraag dringt zich op hoe daders precies terecht komen bij deze vormen van georganiseerde criminaliteit: stromen zij 'door' vanuit jeugdcriminaliteit of raken zij op andere manieren en/of op latere leeftijd betrokken bij georganiseerde misdaad? Zo werd onlangs een onderzoek gepubliceerd waarbij van 2.565 bekende jonge daders in Amsterdam van 23 jaar oud – op basis van politiegegevens – is nagegaan in hoeverre zij mogelijk betrokken waren bij georganiseerde criminaliteit (Pennings et al., 2006). Ook bij deze relatief 'oude' groep jongeren en bij een zeer ruime omschrijving van georganiseerde criminaliteit,¹⁰ is van mogelijke betrokkenheid slechts sprake bij minder dan één procent van de daders.

Een tweede verschil, dat samenhangt met de afwezigheid van jeugdige daders, is de oververtegenwoordiging van oudere daders. De daders die betrokken zijn bij georganiseerde criminaliteit zijn hoofdzakelijk mannen¹¹ in de leeftijd tussen de dertig en vijftig jaar: 43% is tussen de 30 en 39 jaar, 23% is tussen de 40 en 49 jaar en 10% is vijftig jaar of ouder. In totaal is driekwart van de daders dertig jaar of ouder. De oververtegenwoordiging van deze hogere leeftijdsgroepen en de opmerkelijke afwezigheid van jeugdigen, is weergegeven in tabel 1. In deze tabel wordt de leeftijdsverdeling van de onderzochte populatie ook afgezet tegen de leeftijdsverdeling van de totale JDS-populatie.

⁹ Het betreft hier een vergelijkingsgroep van daders met minstens 1 strafzaak die in 1997 werd afgedaan.

¹⁰ Zo worden ook de distributie van drugs en de kleinschalige smokkel van o.a. cannabis onder de noemer van georganiseerde criminaliteit gebracht en stelt men niet al te hoge eisen aan het bewijs voor 'mogelijke betrokkenheid'.

¹¹ In de criminologische literatuur bestaat er veel eensgezindheid over het feit dat criminaliteit voornamelijk een mannelijke aangelegenheid is (zie voor een overzicht o.a. Chesney-Lind & Pasko, 2003). De populatie die wij hebben onderzocht wijkt op dit punt niet af: 91% van de daders is man en slechts 9% is vrouw. Dit laat overigens onverlet dat vrouwen – als verdachten of als betrokkenen – een belangrijke en zelfstandige rol kunnen spelen. Deze veelal onderbelichte rol van de vrouw is in het eerste rapport op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit nader beschreven (Kleemans et al., 1998: 48-51; Kleemans & Van de Bunt, 1999) en is ook door anderen onderzocht (zie o.a. Fiandaca, 2007).

Tabel 1: Leeftijdverdeling van de populatie daders van georganiseerde misdaad (N=979) versus de leeftijdsverdeling van de totale JDS-populatie (N=153.252).

	Daders georganiseerde misdaad	Totale JDS-populatie
12-17 jaar	0%	9%
18-24 jaar	7%	22%
25-29 jaar	18%	16%
30-39 jaar	43%	25%
40-49 jaar	23%	15%
≥ 50 jaar	10%	13%

2.3 Andere populaties, andere antwoorden?

De bijzondere leeftijdsverdeling vormt ons inziens een weerspiegeling van het feit dat we met een zeer specifieke groep te maken hebben die buiten de focus van het traditionele onderzoek naar criminele carrières valt. Het is daarom van groot belang om na te gaan hoe deze criminele carrières zich ontwikkelen en welke mechanismen daarbij een rol spelen. Zo stellen Steffensmeier en Ulmer (2005: 293-311) dat traditionele theorieën teveel zijn gericht op ‘losers’ en ‘bottom-barrel thieves and hustlers’ en dat onderzoek naar meer winstgevende criminele activiteiten andere inzichten aan het licht kan brengen. De dominante gedachtegang is – populair gezegd – dat er iets mis is met daders die doorgaan op het criminele pad, hetzij in biologisch of psychologisch opzicht (bijvoorbeeld een gebrek aan zelfcontrole) – en dat gaat nooit meer over (‘life course persistent’); hetzij in sociaal opzicht (bijvoorbeeld gebrekkige bindingen met de conventionele samenleving) – en dat kan soms weer overgaan wanneer daders een baan, een vrouw en/of kinderen krijgen (‘adolescence limited’).

Ons inziens zijn dergelijke verklaringen slechts van beperkte waarde bij het verklaren van de verschijnselen die wij tegenkomen bij carrières in de georganiseerde misdaad. De onderzochte activiteiten spelen zich immers grosso modo af in latere levensfasen, deze vormen van criminaliteit gaan kennelijk niet ‘vanzelf weer over’, en een substantieel deel van de daders heeft een baan, een vrouw en/of kinderen. Ook kan men zich afvragen of het zo irrationeel is om door te gaan met (georganiseerde) criminaliteit, indien men de mogelijkheid heeft om winstgevende criminele activiteiten te ontplooiën.¹² Traditionele verklaringen kunnen dus niet a-priori van toepassing worden verklaard.

¹² Zo zien Steffensmeier en Ulmer (2005) weinig waarde in verklaringen die individuele biologische en/of psychologische tekortkomingen van daders benadrukken. Ook zouden dergelijke verklaringen volgens hen de zelfcontrole, planmatigheid of rationaliteit van gewone stervelingen schromelijk overschatten. Morselli et al. (2006: 36) volgen een andere redenatie: “... *the behavioral components inherent in low self-control (impulsive, simple-task oriented, risk seeking, physicality, self-centered, and short-tempered) can all be expressed as key assets (quick-thinking, uncomplicated, risk seeking, action-oriented, individualistic, and unforgiving-ruthless) in many competitive settings.*” Ook Bovenkerk (2000) stelt dat bepaalde karaktereigenschappen bevorderlijk zouden zijn voor een carrière in de georganiseerde misdaad (“*extraversion, controlled impulsiveness, a sense of adventure, megalomania and Narcissistic Personality Disorder*”).

3 Bekenden van justitie?

Hoe en wanneer zijn de onderzochte verdachten in beeld gekomen bij politie en justitie? Eerst zullen wij nagaan of de door ons onderzochte verdachten überhaupt bekend waren bij politie en justitie (paragraaf 3.1). Daarna beantwoorden wij de vraag sinds wanneer zij bekend zijn bij politie en justitie (paragraaf 3.2). Ten slotte analyseren wij of zij ooit bestraft zijn voor andere delicten (paragraaf 3.3).

3.1 Transitcriminaliteit en onbekende vissen in de politienetten

Als we uitgaan van de JDS-registratie, dan blijkt dat ongeveer 28% van de daders op het moment van de uitgangszaak voor het eerst in beeld kwam bij de Nederlandse politie en justitie. Deze ‘onbekende vissen in de politienetten’ bestaan voor een groot deel uit daders die niet in Nederland zijn geboren en die pas later in hun leven hier zijn komen wonen of hier verblijven. Een substantieel deel van de daders is dus niet bekend en kan ook niet bekend zijn vanwege de aard van de criminele activiteiten waar het om gaat (en de registraties). Georganiseerde criminaliteit in Nederland bestaat immers voor een groot deel uit transitcriminaliteit. Bij grensoverschrijdende handel (import, doorvoer, export) is het in de regel moeilijk voor politie en justitie om volledig zicht te krijgen op alle daders die in deze handel actief zijn, op Nederlandse bodem of in het buitenland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat dit inzicht pas ontstaat op het moment dat er opsporingsbevoegdheden worden ingezet tijdens een grootschalig opsporingsonderzoek. Daarbij blijken naast ‘oude bekenden’ dikwijls ook verschillende ‘onbekende vissen’ in de politienetten terecht te komen: verdachten die tot het moment van het strafrechtelijk onderzoek niet of nauwelijks bij de politie bekend waren, terwijl uit het onderzoek blijkt dat zij toch al geruime tijd actief moeten zijn in de georganiseerde criminaliteit (Huisman et al., 2003). De aard van het verschijnsel verklaart dus waarom bijna één op de drie daders pas tijdens een lopend opsporingsonderzoek in beeld komt. Een deel van deze daders is mogelijk al wel in het buitenland bekend.

3.2 Bekenden van justitie

Daders zijn gemiddeld rond de 27 jaar oud wanneer zij voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komen. Ten tijde van de uitgangszaak zijn de door ons onderzochte daders gemiddeld rond de 37 jaar oud.

Deze basale gegevens zijn in minstens twee opzichten opvallend. In de eerste plaats zijn de daders dus niet alleen relatief oud wanneer zij bij ons in beeld komen voor de onderzochte georganiseerde misdaad zaken. Ook zijn ze al relatief oud (27 jaar) wanneer ze voor het eerst überhaupt met Justitie in aanraking komen. Op deze leeftijd hoort de gemiddelde criminele carrière al lang afgelopen te zijn. In de tweede plaats maskeert de gemiddelde leeftijd de verschillen tussen vroege starters en late starters. Van de onderzochte daders komt 26% voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking voor het twintigste levensjaar. Een vroege start is op zich vrij normaal, zeker voor mensen met een lange criminele carrière. Maar 40% van de daders is tussen de 20 en 30 jaar oud als ze voor het eerst met justitie in aanraking

komen, en 34% is zelfs ouder dan 30 jaar ten tijde van het eerste justitiecontact. Dat een substantieel deel van de daders relatief laat in hun leven voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komt, is een gegeven dat nadere verklaring verdient. Is men pas laat begonnen met het plegen van delicten of heeft men politie en justitie lange tijd effectief weten te ontlopen?

Naast 'vroeg' en 'late' starters zien we ook variaties in de lengtes van de justitiële carrières. Daarbij kunnen we onderscheid maken tussen daders die in Nederland zijn opgegroeid en al voor hun twaalfde levensjaar in Nederland woonden en anderen. Voor daders die in Nederland zijn opgegroeid, geldt dat delicten die in Nederland zijn gepleegd of die in een Nederlands opsporingsonderzoek zijn vastgesteld, in principe in het JDS zijn geregistreerd. In die zin zijn deze JDS-histories 'compleet' te noemen.¹³ Voor daders die een deel van hun leven buiten Nederland hebben gewoond en in sommige gevallen nog steeds buiten Nederland wonen, geldt dit niet. In het JDS staan alleen contacten met de Nederlandse justitie geregistreerd. Wat zich op strafrechtelijk gebied buiten Nederland heeft afgespeeld, blijft daarom voor ons een blinde vlek.

Op basis van de vraag of daders vanaf hun twaalfde levensjaar in Nederland hebben gewoond, hebben wij daders ingedeeld in een groep met een redelijk complete justitiële historie en een groep met mogelijk minder betrouwbare gegevens over hun justitiële verleden. In totaal vallen 619 personen (561 mannen en 58 vrouwen) in de eerste groep, en 360 personen (331 mannen en 29 vrouwen) in de tweede. Dit onderscheid duiden we – om stilistische redenen – aan als 'in Nederland opgegroeid' of 'niet in Nederland opgegroeid'.

Zoals gezegd komt 28 procent van de daders pas op het moment van de uitgangszaak voor het eerst in beeld bij de Nederlandse justitie. Tabel 2 laat zien dat de onbekendheid van een deel van deze daders niet ligt aan het feit dat ze buiten Nederland zijn opgegroeid of woonachtig zijn. Ook van de daders die in Nederland zijn opgegroeid – en die dus een redelijk betrouwbare JDS-historie zouden moeten hebben – blijkt 16 procent pas op het moment van de uitgangszaak voor het eerst met justitie in aanraking te komen.

In totaal heeft 72% van de daders wel eerdere justitiecontacten. Tabel 2 laat zien dat een aanzienlijk deel van de daders die in Nederland zijn opgegroeid een lange justitiële geschiedenis achter de rug heeft op het moment dat ze bij ons in beeld komen in verband met de uitgangszaak. Voor 10 procent van deze daders vond het eerste justitiecontact plaats in de vijf jaren die voorafgingen aan de uitgangszaak en voor 12 procent in de 6 tot 10 jaar daarvoor. Ruim 60 procent van de daders had het eerste justitiecontact al meer dan 10 jaar voor de uitgangszaak en voor 17 procent van deze daders ligt dit eerste contact zelfs meer dan 20 jaar daarvoor. Het merendeel van deze groep kan dus gerust als 'bekende van justitie' worden beschouwd. Sommige van deze bekenden van justitie zijn al op jonge leeftijd ingestroomd, terwijl anderen pas op latere leeftijd voor het eerst met justitie in aanraking zijn gekomen.¹⁴

¹³ Zoals eerder opgemerkt zijn deze JDS-histories in een ander opzicht niet compleet, omdat alleen opgespoorde en geregistreerde delicten worden onderzocht. In die zin is het beter om te spreken over 'justitiële' carrières dan over 'criminele' carrières.

¹⁴ Van de daders die in Nederland zijn opgegroeid heeft 37% voor het twintigste levensjaar een eerste justitiecontact, komt 37% voor het eerst met justitie in aanraking tussen het 20e en het 30e levensjaar en is 27% ouder dan 30 jaar ten tijde van het eerste justitiecontact. Daders die in Nederland zijn opgegroeid zijn gemiddeld 38 jaar oud als ze met justitie in aanraking komen voor hun betrokkenheid bij de onderzochte georganiseerde misdaadzaak.

Tabel 2: Periode waarin daders crimineel actief waren voordat zij in beeld kwamen in verband met de uitgangszak, uitgesplitst naar daders met een complete en een mogelijk incomplete JDS-historie.

	N	Groep met complete JDS-historie (N=619)	Groep met mogelijk incomplete JDS-historie (N=354)	Totale groep (N=979)
Geen eerdere contacten	275	16%	49%	28%
0-5 jaar	152	10%	24%	16%
6-10 jaar	114	12%	11%	12%
11-20 jaar	325	45%	13%	33%
> 20 jaar	113	17%	3%	12%
Totaal	979	100%	100%	100%

3.3 Sancties en vrijheidsstraffen

Opvallend aan de justitiële geschiedenis van de 979 door ons onderzochte daders is dat zij tot de uitgangszak nog weinig van de Nederlandse justitie te vrezen hebben gehad. Veertig procent heeft nog nooit straf gehad, 69 procent heeft nog nooit een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 85 procent heeft nog nooit een lange gevangenisstraf van meer dan 12 maanden opgelegd gekregen. Daarentegen heeft 31 procent van alle daders wel een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 15 procent een lange gevangenisstraf van meer dan 12 maanden (zie tabel 3).

Tabel 3: Strafrechtelijke afdoeningen van in het verleden gepleegde zaken van de 979 onderzochte verdachten, voordat deze in beeld kwamen voor de uitgangszak*

	Aantal personen	Percentage
Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	300	31
<i>Waarvan:</i> >12 maanden	146	15
> 6 en ≤ 12 maanden	63	6
> 3 en ≤ 6 maanden	70	7
≤ 3 maanden	203	21
Voorwaardelijke vrijheidsstraf	301	31
<i>Waarvan:</i> met bijzondere voorwaarden	36	4
zonder bijzondere voorwaarden	290	30
Werkstraf	111	11
Geldstraf	460	47
Beleidssepot	370	38
Technisch sepot	386	39
Vrijspraak	117	12
Niet afgedaan	142	15
Overig	117	12

* In de tabel wordt het aantal personen aangegeven dat ooit een bepaald soort afdoening heeft gehad. Daardoor tellen de totalen van subcategorieën soms op tot boven de 100 procent.

Opvallend aan de onderzochte zaken is ook dat betrekkelijk veel contacten met justitie eindigen in een technisch sepot, een beleidssepot, een vrijspraak, een boete of een voorwaardelijke vrijheidsstraf. Als voorbeeld hebben we in kader 1 de justitiële carrière beschreven van een autochtone hasjismokkelaar (casus 24) die op 19-jarige leeftijd voor het eerst met justitie in aanraking komt voor een mishandeling. Daarna komt hij regelmatig opnieuw met justitie in aanraking voor zaken als mishandeling, diefstal, heling, oplichting, valsheid in geschrifte, doorrijden na een ongeval en de vuurwapenwet. Deze 17 justitie-contacten resulteren in twee gevallen in een boete

en in één geval in een boete gecombineerd met een voorwaardelijke gevangenisstraf van 30 dagen. De overige zaken worden niet afgedaan of eindigen in technische sepots, beleidssepots of vrijspraken. Pas op 40-jarige leeftijd krijgt de betrokkene een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd als gevolg van het grootschalige opsporingsonderzoek dat ten grondslag ligt aan de door ons onderzochte uitgangszaak.

Het sepotpercentage ligt bij de door ons onderzochte daders ook veel hoger dan bij de algemene JDS-populatie. Het percentage technische sepots van de algemene daderpopulatie bedraagt 9,4 procent, terwijl het percentage technische sepots voor de door ons onderzochte daders 18,6 procent bedraagt. Ongeveer één op de vijf zaken eindigt bij deze daders dus in een technisch sepot. Daarnaast eindigt 15,4 procent van alle zaken in een beleidssepot, tegen 7,8 procent voor de totale JDS-populatie. In totaal eindigt dus ongeveer één op de drie zaken (34 procent) in een sepot, tegen 17,2 procent voor de totale JDS-populatie.

Kader 1: De justitiële carrière van een autochtone hasjsmokkelaar

A is de leider van een groep die zich bezig houdt met grootschalige hasjsmokkel. Op 19-jarige leeftijd heeft hij zijn eerste justitie-contact in de vorm van een mishandeling waarvoor hij wordt veroordeeld. Daarna komt hij regelmatig weer in contact met justitie, maar pas op 40-jarige leeftijd krijgt de betrokkene voor het eerst een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd als gevolg van het grootschalige opsporingsonderzoek dat ten grondslag ligt aan de uitgangszaak.

19 jaar – mishandeling: boete
19 jaar – vuurwapenwet: boete + voorwaardelijke vrijheidsstraf 30 dagen
22 jaar – vuurwapenwet: technisch sepot
22 jaar – opzetheling: technisch sepot
22 jaar – diefstal : technisch sepot
23 jaar – mishandeling: technisch sepot
24 jaar – diefstal: technisch sepot
25 jaar – diefstal: niet afgedaan
25 jaar – diefstal: beleidssepot
27 jaar – valsheid, diefstal, oplichting: beleidssepot
27 jaar – oplichting: vrijspraak
27 jaar – WWV (doorrijden na ongeval): technisch sepot
28 jaar – oplichting: vrijspraak
30 jaar – vernieling: beleidssepot
32 jaar – vuurwapenwet: technisch sepot
32 jaar – onbekend: beleidssepot
34 jaar – onbekend: boete
40 jaar – uitgangszaak: onvoorwaardelijke gevangenisstraf (5,5 jaar) + boete

Al met al laten de justitiële gegevens over de bestudeerde dadergroep een gevarieerd beeld zien: jongere daders (twintigers) en oudere daders, daders met een uitgebreid strafblad en starters, daders die in het verleden veelal vrijuit zijn gegaan en daders die al wel zijn bestraft voor eerdere delicten. We hebben hier dus te maken met een gemêleerd gezelschap waarvoor gangbare theorieën over de ontwikkeling van crimineel gedrag niet zonder meer een verklaring bieden. Daarom gaan we in de volgende hoofdstukken nader in op de context waarbinnen de criminele carrières van deze daders zich hebben ontwikkeld.

4 Betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit

4.1 Georganiseerde criminaliteit en sociale geleghedsstructuur

Bepaalde vormen van criminaliteit, zoals eenvoudige vermogenscriminaliteit en geweldsdelicten, zijn in principe voor iedereen toegankelijk. Maar bij georganiseerde criminaliteit ligt dit toch iets ingewikkelder. Hoewel iedere vorm van georganiseerde criminaliteit weer andere eisen stelt, zijn er enkele opvallende gemeenschappelijke kenmerken die afwijken van die van commune criminaliteit. In de eerste plaats het grotere belang van sociale relaties (zie voor een overzicht: Kleemans & van de Bunt, 1999, 2003; Morselli, 2001, 2003, 2005). Zonder toegang tot leveranciers en afnemers/klanten kan men weinig beginnen. Omdat het om grote financiële risico's gaat, is ook vertrouwen van groot belang (zie o.a. Potter, 1994; Gambetta, 2000; Bruinsma & Bernasco, 2004; Von Lampe & Johansen, 2004; Van de Bunt & Kleemans, 2007). Daarom moet gebruik worden gemaakt van bestaande sociale relaties of moet vertrouwen met een onbekende ander worden opgebouwd. Niet iedereen heeft dergelijke relaties, en indien men dergelijke relaties moet opbouwen kost dat tijd. In de tweede plaats is het doorgaans transnationale karakter van deze delicten van belang (Kleemans et al., 2002). Niet iedereen heeft dergelijke transnationale contacten. In de derde plaats zijn de delicten die men pleegt in logistiek opzicht aanmerkelijk complexer dan commune criminaliteit (zie o.a. Sieber & Bögel, 1993; Cornish & Clarke, 2002). Daardoor heeft men in het algemeen ook meer mededaders nodig om het delict succesvol uit te kunnen voeren, waardoor het zoeken en vinden van geschikte mededaders een belangrijk punt is (zie o.a. Reiss, 1988; Tremblay, 1993; Warr, 2002; Waring & Weisburd, 2002). Een beroep op mededaders uit eigen kring is daarbij niet altijd voldoende, omdat deze bijvoorbeeld niet altijd beschikken over de noodzakelijke capaciteiten. Ook contacten met de legale wereld zijn van belang in verband met onder meer transport, geldhandelingen en afscherming. Dergelijke contacten heeft ook niet iedereen.

Omdat sociale relaties een belangrijke rol spelen bij georganiseerde criminaliteit, benadrukken wij dat de *sociale geleghedsstructuur* van daders van groot belang is voor het verklaren van betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit.¹⁵ De sociale geleghedsstructuur – sociale relaties die toegang geven tot winstgevende criminele mogelijkheden – verklaart waarom bepaalde daders 'doorgroeien' naar bepaalde vormen van georganiseerde criminaliteit én waarom daders vaak pas op latere leeftijd betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit (omdat voor die tijd de noodzakelijke contacten vaak ontbreken). Het kan ook een verklaring vormen voor het opmerkelijke fenomeen van de 'late starters', zonder noemenswaardige justitiële voorgeschiedenis.

¹⁵ Dit theoretische begrip verbindt de geleghedsstructuurtheorie (o.a. Clarke & Felson, 1993) met de sociale netwerktheorie (o.a. Burt, 1992; 2005; Morselli, 2005). In de traditie van de 'strain'-theorie hebben Cloward (1959) en Cloward en Ohlin (1960) gebruik gemaakt van de concepten differentiële geleghedsstructuur en toegang tot illegale middelen. Meer recent hebben Hagan en McCarthy (1997) het concept crimineel kapitaal gebruikt.

4.2 Mechanismen van betrokkenheid en het fenomeen van de late starters

Voordat wij in hoofdstuk 5 dieper ingaan op de start en de ontwikkeling van de criminele carrières van de leidinggevendenden uit de door ons onderzochte zaken, bespreken wij in dit hoofdstuk eerst de meer algemene mechanismen waardoor mensen betrokken kunnen raken bij georganiseerde criminaliteit. Daarbij baseren wij ons op de beschrijvingen van 92 verdachten die in Nederland zijn opgegroeid en die ten tijde van de door ons geanalyseerde opsporingsonderzoeken betrokken waren bij georganiseerde criminaliteit, maar verder nog nooit eerder met de Nederlandse justitie in aanraking waren geweest. Interessant aan deze starters is dat zij dus niet zijn ‘doorgegroeid’ vanuit commune criminaliteit. Onder deze ‘starters’ bevonden zich ook veel ‘late starters’ van dertig jaar en ouder.

4.2.1 Sociale relaties

Dat sociale relaties een belangrijke rol spelen bij het betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit, is in andere rapportages al uitvoerig belicht (Kleemans et al., 1998; 2002).¹⁶ Daarbij werd onder meer aandacht besteed aan het belang van familie- en vriendschapsrelaties. Tegenover het standaard-idee dat ‘buitenstaanders’ worden gerekruteerd en vervolgens bij gebleken geschiktheid opklimmen in een organisatie, stelden wij het fenomeen van het *sociale sneeuwbaaleffect*: mensen raken via familie, vrienden en bekenden betrokken bij georganiseerde criminaliteit, worden gaandeweg steeds minder afhankelijk van de hulpbronnen van anderen (geld, kennis en contacten) en gaan vervolgens hun eigen weg. Bij hun eigen activiteiten betrekken zij ook weer mensen uit hun eigen sociale omgeving.

De aanzuigende werking op de directe sociale omgeving zien wij ook terug bij de starters in de door ons onderzochte zaken. In de eerste plaats geldt dit voor de betrokkenheid van vriendinnen, echtgenotes en partners:

De vriendin van de hoofdverdachte is 25 jaar ten tijde van de uitgangszaak. Zij heeft hem leren kennen toen zij werkzaam was in het wisselkantoor van zijn broer. Nu beheert zij de antiekwinkel die als dekmantel fungeert voor het illegaal wisselen van drugsgeld. Ook bewerkt zij creatief de boeken, omdat geen van de winkeltjes noemenswaardige omzet genereert (casus 74).

Daarnaast zien we dat zoons, dochters, broers, zussen en halfbroers betrokken raken bij criminele activiteiten. Dit gegeven is ook bekend uit onderzoek naar commune criminaliteit. Wanneer je wordt geboren in een familie waarin ouders of oudere broers al crimineel actief zijn, is er een veel grotere kans dat je zelf ook crimineel actief wordt (o.a. Farrington et al., 1996; Thornberry et al., 2003; Van de Rakt et al., 2006). Maar onze casussen geven aan dat de betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit niet alleen kan overgaan van ouder op kind. Ook kinderen kunnen hun ouders – soms ook op late leeftijd – in contact brengen met georganiseerde criminaliteit:

B is 56 jaar ten tijde van de uitgangszaak. Hij speelt samen met zijn schoonzoon (A) een belangrijke rol in een synthetisch drugsnetwerk. A heeft samen met D het laboreren geleerd van een bekende laborant die zijn diensten aanbiedt aan meerdere criminele

¹⁶ Zie ook: o.a. Albinì, 1971; Ianni & Reuss-Ianni, 1972; Chambliss, 1978; Finckenauer & Waring, 1998; Kleemans & Van de Bunt, 1999; Zhang & Chin, 2002; Morselli, 2005; Natarajan, 2006.

groepen. A en D beginnen daarna zelfstandig met laboreren. A krijgt een relatie met de dochter van B. Aangetrokken door het grote geld en de luxe levensstijl van zijn 'schoonzoon' raakt B meer en meer betrokken bij de criminele activiteiten van A: hij helpt bij het laboreren, hij koopt legale grondstoffen in en houdt zich bezig met de afzet van amfetaminepoeder (casus 3).

K is 47 jaar ten tijde van de uitgangszaak. Hij is de schoonvader van de hoofdverdachte en raakt via zijn schoonzoon betrokken bij de criminele activiteiten. Hij is loodsmedewerker in de panden van de organisatie, verricht laad- en loswerkzaamheden en maakt illegale ladingen gereed voor transport. Hij is de 'voorman' van de inpakploeg (casus 26).

Naast deze familierelaties zien we ook de betrokkenheid van 'familievrienden' (bijvoorbeeld: casus 47), jeugd- of studievrienden (bijvoorbeeld: casus 20) en een buurvrouw die een grote hoeveelheid geld voor de hoofdverdachte in haar huis verbergt, geld telt en een deel van de boekhouding bijhoudt (casus 47). Reeds bestaande sociale relaties liggen aan de basis van de betrokkenheid van deze 'starters'.

4.2.2 Werk- en beroepsgerelateerde relaties

Verschillende starters in de onderzochte zaken beschikken over specifieke deskundigheid vanwege hun werk, beroep of arbeidsverleden.¹⁷ Zo zien we starters die werkzaam zijn op het gebied van transport ((wegtransport, zeetransport, luchttransport), maar bijvoorbeeld ook beroepen als declarant of douaneambtenaar), financiën en juridisch advies (boekhouder, (ex)-belastingdienstmedewerker, advocaat, (ex)-medewerker van een geldwisselkantoor of bankmedewerker) en allerlei zelfstandige ondernemers.

Minerale oliën worden binnen de Europese Unie vervoerd onder schorsing van accijns, maar worden door een groep zonder afdracht van BTW en accijns in het vrije verkeer gebracht door documenten valselijk te voorzien van een douanestempel. C, een douaneambtenaar van 47 jaar, stelt douanestempels (stempelafdrukken), origineel briefpapier en gegevens over vergunningen ter beschikking en legt daarnaast mogelijkheden tot frauderen uit. De goederen worden in het vrije verkeer gebracht door middel van een aantal papieren firma's en worden verder gewit door tussenkomst van een aantal legale ondernemingen. Op een bepaald moment realiseert C zich de omvang van de fraude en besluit hij een stap terug te doen. Zijn rol wordt vervolgens overgenomen door D (casus 67).

De contacten met andere verdachten zijn in verschillende gevallen via werk- en beroepsrelaties tot stand gekomen of doordat mensen bij een bepaald bedrijf werkzaam zijn:

In casus 39 zijn niet alleen de schippers betrokken bij het verduisteren en verhandelen van olieproducten. De verduisterde olieproducten worden afgezet aan bedrijf A, doorverkocht aan bedrijf F, getransporteerd en vervolgens weer doorverkocht aan bedrijf C. Hier wordt de verduisterde olie 'witgewassen' door middel van valse facturen en aan de reguliere handel verkocht. Werknemers in dienst van C krijgen al bij hun sollicitatie te

¹⁷ Zie voor een overzicht van het onderzoek naar de complexe relatie tussen werk en criminaliteit: Fagan & Freeman (1999). Zie voor een toepassing op criminele samenwerking in de georganiseerde misdaad: Van de Bunt & Kleemans (2007: 79-88).

horen dat “zij mee moeten doen met rommelen”. Een deel van de werknemers is evenals mededirecteur H (ex)-woonwagenbewoner uit plaats X. Ook voor de werknemers van bedrijf A geldt dat zij mee moeten doen met de frauduleuze praktijken (casus 39).

I (23 jaar) en H (46 jaar) hebben geen justitiële antecedenten. Zij zijn in dienst van een transportondernemer die hasjtransporten regelt. I is getrouwd met de dochter van de oorspronkelijke eigenaar van het bedrijf en is werkzaam als planner. H is werkzaam als manager, boekhouder en administrateur. Zij huren via een gelieerd bedrijf transportmiddelen en regelen een vergunning, een chauffeur en documenten die nodig zijn om een (hasj)-transport uit te voeren, waarbij het eigen bedrijf buiten schot moet blijven (casus 45).

Werk- en beroepsgerelateerde relaties kunnen dus aan de basis liggen van criminele samenwerking en dus ook aan betrokkenheid bij georganiseerde misdaad. Maar uit de bovenstaande voorbeelden blijkt dat werk- en beroepsrelaties ook dikwijls samenvallen met sociale relaties, hetzij omdat mensen via sociale relaties een baan vinden hetzij omdat werkrelaties uitmonden in meer of minder hechte sociale relaties.

4.2.3 *Hobby's en nevenactiviteiten*

Mensen uit verschillende sociale werelden kunnen ook met elkaar in contact komen via hobby's en nevenactiviteiten:¹⁸

G (32 jaar, geen justitiële antecedenten) is getrouwd met H (35 jaar, één geseponeerde zaak tien jaar geleden). H werkt bij een bank en raakt als geldwisselaar betrokken bij een groep die handelt in heroïne en cocaïne. Zijn echtgenote helpt hem bij deze wisseltransacties. De drugshandelaren zijn afkomstig uit Marokko, een favoriet vakantieland van het Nederlandse echtpaar. Naast een vriendschapsband ontstaat tevens criminele samenwerking tussen het echtpaar en de criminele groep (casus 2).

B is gemeenteambtenaar en regelt de controles op grond van de vreemdelingenwet. Via de motorclub kent hij bordeelhouder A, die zich pas op late leeftijd in de vrouwenhandel heeft gestort. A meldt zijn vrouwen aan bij B, al dan niet in aanwezigheid van de desbetreffende vrouwen. B is gecharmeerd van A en van de dames waarmee deze zich omringt. Hun gezamenlijke interesses (motoren en vrouwen) monden gaandeweg uit in een vriendschapsband. B vervalst documenten voor de betrokken vrouwen en zorgt ervoor dat controles op grond van de vreemdelingenwet achterwege blijven. Hij verstrekt de prostituees verblijfsvergunningen en beroept zich daarbij op het gedoogbeleid van gemeente en politie. Daarnaast haalt hij soms vrouwen op uit het buitenland en bemoeit hij zich met de bedrijfsvoering in het bordeel (één van de onderzochte casussen).

Hobby's en nevenactiviteiten zien we ook in andere casussen terug als katalysator van contacten tussen partijen die elkaar anders niet gemakkelijk zouden treffen. Of het nu gaat om lokale café's, het uitgaansleven, feesten, 'after parties', drugsgelegenheden, bordelen, schietverenigingen of motorclubs, het zijn allemaal plekken en gelegenheden waar mensen van verschillend pluimage elkaar kunnen ontmoeten. Deze ontmoetingsgelegenheden zijn vooral van belang voor het ontstaan van contacten tussen vertegenwoordigers van 'onderwereld' en 'bovenwereld', die elkaar in het

¹⁸ Zie meer algemeen: o.a. Feld, 1981.

leven van alledag minder snel tegen het lijf zouden lopen. En daarom ook voor het ontstaan van betrokkenheid bij georganiseerde misdaad.¹⁹

4.2.4 Life events

In de levensloopcriminologie wordt veel aandacht besteed aan 'life events' zoals het krijgen van een vaste baan, het krijgen van een vaste relatie of het krijgen van kinderen (Laub & Sampson, 2003). In de casussen van de door ons onderzochte starters zien we daarentegen vooral het belang van financiële tegenslag: mensen die financieel aan de grond zitten, failliet gaan of diep in de schulden zitten, en daarna betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit:

J (30 jaar) komt bij A terecht als hij door een faillissement in geldproblemen raakt. A kan hem gemakkelijk geld lenen en heeft er geen moeite mee als het geld niet snel kan worden terugbetaald. A krijgt J 'in de tang' omdat deze hem veel geld schuldig is. Hij moet onder meer van A een pand huren en inrichten als XTC-laboratorium. De uitgangzaak kan worden gezien als een start van een criminele carrière in de georganiseerde misdaad: na de uitgangzaak komt hij op 36-jarige en op 38-jarige leeftijd opnieuw in aanraking met justitie vanwege Opiumwetdelicten (casus 5).

E (33 jaar) is samen met D eigenaar van een bedrijf dat in de schulden zit. A betaalt de schulden af en neemt de leiding van het aldus financieel gebonden bedrijf over, een methode die hij ook gebruikt bij andere zieltogende bedrijven. Op naam van het bedrijf wordt vervalste merkkleding geïmporteerd. D en E reizen regelmatig naar het buitenland om de kleding in te kopen, waarop vervalste merken worden aangebracht (casus 26).

C (49 jaar) is eerst automonteur en daarna procesoperator. Na ingrijpende gebeurtenissen in zijn privé-leven gaat hij gokken en komt hij in de financiële problemen. Via zijn dochter en haar vriend krijgt hij te horen dat een familielid van zijn 'schoonzoon' zou handelen in het 'grijze circuit' van de geldhandel. C vraagt aan deze persoon (A) of hij als wisselaar voor hem mag werken. A ziet daar aanvankelijk niet zoveel in maar stemt uiteindelijk toch toe (casus 52).

Opvallend aan deze zaken is dat de partijen elkaar weten te vinden doordat in de directe sociale omgeving de criminele reputatie van de 'gulle' geldschietters of 'werkgevers' geen geheim is. Ook valt op dat het initiatief niet alleen kan uitgaan van de geldschietters, maar ook van degene die in de financiële problemen is gekomen.

4.2.5 Rekrutering?

Rekrutering door criminele samenwerkingsverbanden vindt in sommige gevallen ook zeer doelgericht plaats. Dit is bijvoorbeeld het geval in casus 21, waarbij personen met specifieke technische know-how worden benaderd:

A is technisch zeer capabel en houdt zich onder meer bezig met het onderscheppen van berichtenverkeer. Via een vakblad leert hij I (27 jaar) kennen. Hij zoekt contact met I omdat deze software kan ontwikkelen waarmee A berichtenverkeer kan af luisteren. Ook

¹⁹ Een soortgelijke conclusie is getrokken door Van Ruth en Gunther Moor (1997: 251) ten aanzien van informatie-uitwisseling door politiefunctionarissen met het criminele milieu.

zoekt hij contact met G, een 36-jarige elektronicaspecialist. Deze moet aangekochte software en scanners aanpassen en verbeteren (casus 21).

Ook bij de productie van illegale CD's en CD-ROM's treffen we voorbeelden aan van rekrutering van personen met specifieke technische know-how (casus 40 en 60). Toch lijken deze vormen van bewuste rekrutering van 'buitenstaanders' eerder uitzondering dan regel. Starters kunnen op velerlei manieren betrokken raken bij vormen van georganiseerde misdaad: door reeds bestaande sociale relaties, door werken beroepsgerelateerde relaties, door hobby's of nevenactiviteiten en door bepaalde 'life events'. De *sociale geleghheidsstructuur* bepaalt wie op welk moment toegang kan krijgen tot winstgevende criminele activiteiten. Deze sociale geleghheidsstructuur verklaart ook het fenomeen van de late starters: sommige gelegheden ontstaan pas later in iemands leven. Ook grijpen mensen bepaalde gelegheden pas later in het leven daadwerkelijk aan, bijvoorbeeld bij 'life events' zoals faillissementen en problematische schuldsituaties.

De paden waarlangs betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit tot stand komt zijn dus meervoudig (vergelijk ook Laub & Sampson, 2003). Deze paden kunnen ook pas later in het leven worden ingeslagen. Daarbij valt op dat starters in veel gevallen zelf geen passieve maar een actieve rol spelen. Soms gaat het initiatief ook direct uit van de starters zelf. Zij hebben anderen ook dikwijls iets te bieden, waardoor er sprake is van wederzijdse afhankelijkheid.

5 Carrières van leidinggevenden

De ‘starters’ in de georganiseerde misdaad geven een goed beeld van de verschillende wegen waarlangs betrokkenheid bij georganiseerde misdaad tot stand kan komen. Maar hoe staat het met de leidinggevenden? Spelen bij hen dezelfde mechanismen een rol? Of zijn deze daders als het ware in de wieg gelegd voor de misdaad en groeien zij – in tegenstelling tot de starters – wél vanuit de commune criminaliteit door naar de georganiseerde misdaad? En – als dat het geval is – hoe dan?

Om deze vragen te beantwoorden analyseren wij in dit hoofdstuk de carrières van 66 in Nederland opgegroeide verdachten die zonder meer een leidinggevende rol hebben gespeeld in de door ons onderzochte uitgangszaken.²⁰ Deze daders zijn gemiddeld 39 jaar oud ten tijde van de uitgangzaak, hebben 12 eerdere justitie-contacten, en zijn gemiddeld 23 jaar ten tijde van het eerste justitie-contact.

Maar deze gemiddelden maskeren grote verschillen tussen de carrières van deze daders. Sommigen zijn al vanaf hun twaalfde levensjaar bekend bij justitie en hebben een lang strafblad, terwijl anderen pas op latere leeftijd met justitie in aanraking zijn gekomen. Ongeveer de helft (46%) heeft justitie-contacten voor het twintigste levensjaar, terwijl de andere helft (54%) 20 jaar of ouder was ten tijde van het eerste justitie-contact.

Volgens de theorie van Moffitt (1993; 2003) is vroegtijdig probleemgedrag een belangrijke indicator voor crimineel gedrag op latere leeftijd. Naast vroegtijdig probleemgedrag zou men verwachten dat ‘persistent offenders’ al op jonge leeftijd in aanraking komen met justitie. Maar voor een substantieel deel van de door ons onderzochte leidinggevenden is dit kennelijk niet het geval: 54% is 20 jaar of ouder ten tijde van het eerste justitie-contact.

Daarnaast geldt dat een substantieel deel van de daders niet voldoet aan het stereotype patroon van een carrière in de misdaad die wordt gekenmerkt door vroegtijdig probleemgedrag, schooluitval, werkloosheid en criminaliteit. Als we kijken naar de beroepsachtergrond van de door ons onderzochte daders, dan blijkt dat 32 daders een legaal beroep hebben uitgeoefend (of dit nog steeds doen ten tijde van de uitgangzaak). Van 15 daders is de beroepsachtergrond onbekend. Negentien daders hebben zich in het verleden enkel en alleen met criminele activiteiten en/of illegale handel bezig gehouden.

5.1 Beroepen en gelegenheidsstructuren

Een aanzienlijk deel van de leidinggevenden heeft dus vanuit een beroepsachtergrond op een bepaald moment de overstap gemaakt naar de georganiseerde misdaad. Bij deze 32 daders kan onderscheid worden gemaakt tussen een groep van 19 daders met een achtergrond in de legale handel (inclusief import en export) en een groep van 13 daders met andersoortige beroepen: mensen uit het bedrijfsleven, bouw, montage,

²⁰ Op basis van de casusbeschrijvingen hebben we codes toegekend aan ‘leidinggevenden’, ‘coördinatoren’, ‘uitvoerenden’ en ‘facilitators’. De geselecteerde groep van 66 leidinggevenden betreft een conservatieve selectie, omdat ook coördinatoren en facilitators een belangrijke rol kunnen spelen binnen criminele netwerken. De geselecteerde groep omvat 52% van het totaal aantal verdachten dat zonder meer een leidinggevende rol heeft gespeeld. 48% is in het buitenland opgegroeid en/of woonachtig, waardoor de JDS-historie als ‘mogelijk incompleet’ kan worden beschouwd.

horeca, financiële dienstverlening of overheid. Hoe zijn deze daders betrokken geraakt bij georganiseerde criminaliteit?

5.1.1 Criminele activiteiten in het verlengde van legale activiteiten

In verschillende gevallen ligt er een directe relatie tussen legale activiteiten en illegale activiteiten. Vooral bij fraudezaken treffen we verdachten aan, zonder noemenswaardig strafrechtelijk verleden, die zich gaan bezig houden met illegale activiteiten naar aanleiding van fraudemogelijkheden die zich tijdens hun dagelijks werk voordoen. Voorbeelden zijn de 55-jarige hoofdverdachte in een oliefraudezaak (casus 39), de 38-jarige hoofdverdachte in een andere oliefraudezaak (casus 67) en een *corporate banker* die leiding geeft aan een omvangrijke organisatie die zich bezig houdt met beleggingsfraude en oplichting (casus 72). Een ander voorbeeld betreft twee legale wapenhandelaren. Deze casus illustreert ook dat sociale relaties, werkrelaties, hobby's en nevenactiviteiten sterk met elkaar verweven kunnen zijn:

Via een schietvereniging komt scheepswerktuigkundige A in contact met B, een instrumentmaker die hij nog kent uit zijn schooltijd. Dit contact wordt via het verenigingsleven en hun gezamenlijke interesse in de schietsport en in wapens verder geïntensiveerd. Op een bepaald moment besluiten A en B van hun hobby hun werk te maken en richten ze een bedrijf op dat is gespecialiseerd in het aanpassen en herstellen van wapens, een specialiteit van B. Het bedrijf levert niet veel handel op. Als zich de mogelijkheid voordoet een bekende wapenhandel over te nemen, grijpen ze die kans. A brengt het geld in en B de machines en de know-how. A is verantwoordelijk voor de financiën en administratie en B voor de techniek.

Via de schietsport en wapenbeurzen ontstaan er vervolgens contacten tussen B en een Belgische wapenhandelaar. Uit hun gezamenlijke interesse, hobby en beroep ontstaat een vriendschapsband. Deze contacten leiden in eerste instantie tot een bestendige handelsrelatie, waarbij incidenteel ook wel eens illegale wapens worden verhandeld. Het verhandelen van wapens is een redelijk klein circuit. Als bij de ene wapenhandelaar iemand binnenkomt met de vraag naar een bepaald wapen dat men niet in huis heeft, gaat deze wapenhandelaar vaak te rade bij een collega-handelaar die dit wapen mogelijk wel in huis heeft. De eerste wapenhandelaar werkt dan als bemiddelaar.

Op een gegeven moment vraagt de Belg aan B om mee te werken aan een fraudetruc die een aantal Belgische wapenhandelaren al langer uitvoert. De Belgen brengen op grote schaal wapens in het zwarte circuit door deze – op papier – te exporteren en daarna zwart te verhandelen. Het is gunstig voor hen om de wapens via een bedrijf buiten België te exporteren. Vooral bedrijven binnen de Benelux zijn interessant, omdat dan alleen een 'consent' nodig is. Voor andere landen binnen de Europese Unie is naast een consent tevens een exportvergunning nodig.

De Nederlanders gaan in op dat voorstel en raken op die manier betrokken bij illegale wapenhandel. Zij ontvangen in ruil een bemiddelingsbedrag en mogen bepaalde wapens tegen gereduceerd tarief inkopen bij de Belgen (casus 78).

Voor mensen met een legale handelsonderneming, zoals de hierboven genoemde olie- en wapenhandelaren, kunnen de illegale activiteiten soms volledig verweven zijn met hun dagelijks activiteitenpatroon. De overstap naar illegale activiteiten lijkt dan ook geen grote stap. Wel komt er een illegale component bij de legale bedrijfsvoering. Controle op de boekhouding en fysieke controles zijn daarbij de belangrijkste risicofactoren. Maar in de bovenstaande gevallen was de controle gebrekkig. Zo

konden de wapenhandelaren uit casus 78 eenvoudig frauderen doordat er nauwelijks of geen fysieke controle plaatsvond, en de administratieve controle gebrekkig was. Dit gold ook voor de oliefraudeurs. In de periode waarin casus 67 speelde, was er om economische redenen (besparing op administratie en douanepersoneel) eigenlijk alleen sprake van controle op papier. Dit maakte de fraude relatief eenvoudig.

5.1.2 Overstap van legale naar illegale handelswaar

Een andere groep daders maakt een grotere overstap: van legale naar illegale handelswaar, waarschijnlijk gemotiveerd door de grote winsten die kunnen worden behaald met de handel in verboden goederen zoals verdovende middelen. Een belangrijk verschil is dat bij deze illegale handelswaar ook andere leveranciers en andere afnemers horen. Wel hebben mensen met een achtergrond in de handel het voordeel dat zij de wetten van de markt kennen en weten wat er bij (internationale) handel komt kijken. Ook contacten uit de legale handel, bijvoorbeeld met transporteurs, kunnen van pas komen bij illegale handel. Daarnaast beschikken verschillende daders over een startkapitaal en logistieke faciliteiten.

In bepaalde opzichten verandert er voor deze daders dus niet zo veel, en kan de illegale handel ook naast de legale handel plaatsvinden. Maar een groot verschil met de legale handel zijn wel de risico's die verbonden zijn aan illegale handel (Reuter, 1983; Potter, 1994): bedrog en verraad door mededaders, en risico's van douane, politie en justitie (controles, inbeslagnames en/of gerichte opsporingsactiviteiten). Dit vertaalt zich dikwijls in tijdrovende afschermingsactiviteiten, zoals wordt geïllustreerd door één van de onderzochte casussen:

Voor een hasjtransport worden eerst in Spanje auto's en telefoontoestellen op een valse naam gehuurd en gekocht. Vervolgens wordt er een locatie gezocht om de hasj aan land te brengen. Drie weken lang houdt men (al vissend) het strand in de gaten om te kijken hoe de politiecontroles verlopen. Daarna worden twee woningen gehuurd in een plaatsje dat geen politiepost heeft. Bij de Marokkaanse kust wordt een aantal militairen, belast met de strandbewaking, omgekocht. Het transport van Marokko naar Spanje wordt uitgevoerd per rubberboot. Voor de plaatsbepaling van de boot en de landingsplaats worden GPS-ontvangers gebruikt. Vervolgens wordt de hasj met een landrover naar een huis dichtbij het strand vervoerd. Daar worden de dozen ingesmeerd met vet, bestrooid met waspoeder en omwikkeld met krimpfolie.

Vervolgens komt er vanuit Nederland een pick-up met open laadbak en een verborgen laadruimte. Daarmee gaat de hasj naar Nederlandse vrachtwagens die in Spanje op een parkeerplaats langs de snelweg staan te wachten en die verder reguliere spullen vervoeren. Vanuit Nederland naar Engeland vindt het transport plaats in Griekse vrachtauto's (één van de onderzochte casussen).

Deze activiteiten zijn niet te vergelijken met de activiteiten die gepaard zouden gaan met een dergelijk transport, wanneer het legale lading zou betreffen. Als men vervolgens bedenkt dat de organisatie verschillende van dit soort transporten heeft georganiseerd en daarnaast ook nog XTC produceerde en verhandelde, cocaïne invoerde, nederwiet uitvoerde en heroïne verhandelde, kan men zich voorstellen dat de hoofdverdachten hier min of meer een dagtaak aan hadden. De overstap naar de illegale handel kan dus op den duur een heel nieuw leefpatroon met zich meebrengen, waarin de organisatie van de criminele activiteiten en de afscherming ten aanzien van politie en justitie het dagelijks leven van daders verregaand bepalen.

5.1.3 *Life events*

Illegale mogelijkheden, die zich in het verlengde van legale activiteiten voordoen, worden door sommige beroepsbeoefenaren daadwerkelijk aangegrepen. Maar anderen grijpen deze mogelijkheden niet aan. Er is dus enerzijds sprake van gelegenheid en anderzijds van keuze ('agency')²¹. Ook de overstap van de legale handel naar de illegale handel kent – naast gelegenheid – tevens een aspect van keuze.

Illegale mogelijkheden doen zich soms ook min of meer toevallig voor. Zo kunnen 'life events' – ook later in het leven – bepaalde illegale mogelijkheden binnen het bereik brengen van mensen zonder noemenswaardige criminele carrière, of aantrekkelijker maken ten aanzien van bestaande alternatieven:

Voordat A in de prostitutiebranche terecht komt, werkt hij als lakspuiter bij een autobedrijf en voert hij reparaties uit aan auto's in een eigen reparatiewerkplaats. Op een bepaald moment wordt hij ziek en kan hij zijn werk als lakspuiter niet meer verrichten. In die periode komt hij in contact met de beheerder van een seksclub. Hij werkt een half jaar voor deze persoon in de club. A is lid van een motorclub en heeft in de jaren '80 op een circuit in Oost-Europa gereden. Hieraan heeft hij veel vrouwelijke kennissen overgehouden. Na het opengaan van de grenzen is hij deze dames gaan ophalen. Hij begint met vier vrouwen en zijn onderneming wordt langzaam steeds groter. Hij neemt het huurcontract van de beheerder van de seksclub over en bouwt zijn contacten met Oost-Europa verder uit.

A kent gemeenteambtenaar B onder meer van de motorclub. B vervalst documenten voor de betrokken vrouwen en zorgt ervoor dat controles op grond van de vreemdelingenwet achterwege blijven (één van de onderzochte casussen).

Gedurende de eerste 56 jaar van zijn leven komt A niet in contact met justitie. De criminele carrière van A start op het moment dat hij – als gevolg van een *life event* (ziekte) – zijn werk als lakspuiter verruilt voor een baan in de prostitutiebranche. Na deze carrièreswitch maakt hij zich niet alleen schuldig aan vrouwenhandel, maar ook aan zware mishandeling en vuurwapenbezit. Deze delicten zijn nauw verweven met de nieuwe activiteiten waarin A zich begeeft.

A is succesvol in de prostitutiebranche door de gelegenheidsstructuur die zijn sociale contacten hem bieden. Door zijn hobby's (vrouwen en motoren) kent hij zowel dames uit Oost-Europa als de gemeenteambtenaar die hen verblijfsvergunningen kan verlenen en zo het werken mogelijk maakt.

De mechanismen die wij bij de starters bespraken – sociale relaties, werkrelaties, hobby's en nevenactiviteiten, en life events – zien wij dus ook in deze casus weer terug. Belangrijk in deze casus is ook dat de mogelijkheden voor illegale activiteiten zich pas later in het leven aandienen en worden aangegrepen, na een life event (ziekte en arbeidsongeschiktheid). Het is wel duidelijk een keerpunt: niet ten goede (Sampson & Laub, 1993), maar ten kwade. Ook financiële tegenslag en problematische schuldsituaties kunnen een dergelijke functie vervullen.

²¹ Het begrip 'agency' is ontleend aan Laub & Sampson (2003).

5.2 Carrières in de misdaad

In de voorgaande paragraaf zijn wij nader ingegaan op daders die een duidelijke overstap hebben gemaakt van legale naar illegale activiteiten. Daarmee wijken deze daders af van het stereotype patroon van een carrière in de misdaad die wordt gekenmerkt door vroegtijdig probleemgedrag, schooluitval, werkloosheid en criminaliteit. Een ander punt waarop deze daders afwijken van dit stereotype patroon is dat een substantieel deel pas op latere leeftijd voor het eerst met justitie in aanraking komt. Van de 32 daders met een beroepsachtergrond komen 25 daders pas na hun twintigste levensjaar voor het eerst in aanraking met justitie en 7 daders voor hun twintigste levensjaar.

Van de totale groep onderzochte daders (66) komt echter ook een substantieel deel (30) al voor het twintigste levensjaar in aanraking met justitie. In het vervolg van deze paragraaf richten wij ons op deze groep. Hoe hebben hun criminele carrières zich ontwikkeld? Welke ontwikkelingspaden en patronen zijn te onderkennen? Hieronder bespreken we achtereenvolgens: de 'local hero' (generalisme; de lokale context als gelegenheid en beperking), doorgroeien door schaalvergroting (specialisatie), kapitaal als doorgroefactor, en expertise, contacten en netwerkvorming.

5.2.1 De 'local hero'

Sommige daders zijn sterk lokaal geworteld. Aan die lokale wortels ontleen zij zowel hun kracht als hun zwakte. Zo zien we onder meer in casus 17, 19 en 79 sterk lokaal gewortelde daders die zich bezig houden met velerlei verschillende illegale en semi-legale activiteiten. Hun lokale wortels en hun sociale contacten stellen hen in staat om zich bezig te houden met velerlei soorten (il)legale handel. Maar zij hebben één beperking: zij willen of kunnen hun eigen regio niet ontstijgen. Zij hebben ook geen specifieke vaardigheden of expertise die hen voor daders uit andere regio's of andere landen interessant maken. Daarom kunnen zij worden omschreven als 'local heroes' (Kleemans et al., 2002: 74-75). Binnen de grenzen van de lokale context benutten zij de mogelijkheden die zich voordoen om illegaal gewin te behalen:

Een groep daders kent elkaar al van jongs af aan uit de buurt, de boksschool en het uitgaansleven, en pleegt al van jongs af aan in wisselende samenstelling (gewelds-) delicten. Vooral één van de daders heeft een gewelddadige reputatie opgebouwd, onder meer door iemand en plein public neer te schieten.

Alle verdachten hebben een uitgebreide strafrechtelijke geschiedenis die al op jonge leeftijd aanvangt. Ten tijde van de uitgangzaak houden deze daders zich bezig met onder meer afpersingen, handel in verdovende middelen, het kweken van wiet, ripdeals, oplichting, illegale loterijen en koppelbazerij. Ook verdient men geld aan een seksclub. Maar het is opvallend dat verschillende strafbladen geen duidelijke kentering laten zien. Ook in de latere periode, wanneer zij zich zijn gaan bezig houden met andere criminele activiteiten, komen zij bij justitie nog steeds in beeld voor commune delicten zoals diefstal, caféruzie en openbare orde delicten (casus 17).

De lokale context vormt de setting voor deze vormen van criminaliteit. Ook bieden de lokale sociale contacten, waarbij legaliteit en illegaliteit dikwijls door elkaar heen lopen, mogelijkheden om op het grensvlak tussen legaliteit en illegaliteit te opereren of om de grenzen tussen illegaliteit en de wettige wereld te overschrijden, bijvoorbeeld door het doen van investeringen. In casus 17 zien we vooral activiteiten op het

grensvlak tussen illegaliteit en legaliteit (het kweken van wiet, illegale loterijen, koppelbazerij, een gedoogde seksclub), in casus 79 zien we – naast wietkweek, drugshandel, wapenhandel, en geld wisselen – ook verbindingen met (gedoogde) coffeeshops en een garage/autobedrijf (casus 79).

Een belangrijke vraag is echter in hoeverre deze ‘local heroes’ hun eigen regio weten te ontstijgen. Veelal ontbreken daarvoor de benodigde contacten. Zij blijven dan beperkt tot de eigen regio en richten zich daar op de mogelijkheden die zich voordoen tot het behalen van legale, semi-legale en illegale winsten. Zij ontwikkelen zich daarbij tot veelzijdige, lokaal gewortelde illegale entrepreneurs. Maar die veelzijdigheid is ook een gevolg van de beperkingen van de lokale context. In andere gevallen, vooral bij de productie en export van XTC, zien we dat lokaal gewortelde daders via ‘marktplaats Amsterdam’ en de activiteiten van bruggenbouwers worden gekoppeld aan interessante exportmarkten, zonder deze exportmarkten zelf maar met een voet te hoeven betreden. In dat geval zijn er winstgevende mogelijkheden tot specialisatie en schaalvergroting.

5.2.2 *Schaalvergroting en specialisatie*

Winstgevende illegale activiteiten kunnen door schaalvergroting andere illegale activiteiten langzamerhand verdringen, waardoor in de praktijk sprake is van een soort specialisatie. Een voorbeeld hiervan zijn de hiervoor genoemde lokale XTC-producenten die via brokers toegang krijgen tot interessante exportmarkten. Local heroes kunnen daardoor uitgroeien tot grote spelers, op nationaal niveau of soms zelfs op internationaal niveau.

Ook bij meer traditionele vormen van criminaliteit, zoals diefstallen van auto’s en motoren, zien we processen van schaalvergroting en specialisatie:

De kern van de groep bestaat uit vijf jeugd vrienden die ten tijde van de uitgangzaak rond de dertig jaar oud zijn. Zij leven van een uitkering en houden zich al van jongs af aan bezig met diefstallen en inbraken. Het geld dat ze daarmee verdienen spenderen ze aan alcohol, drugs, feesten en motoren. Langzamerhand gaan zij zich steeds meer toeleggen op de diefstal van zware motoren en dure personenauto’s. A is de belangrijkste persoon in de groep. Hij stelt zich als een leider op en heeft connecties om de gestolen voertuigen af te zetten. De kerngroep houdt zich bezig met het spotten, stelen, tijdelijk stallen en bij een heler afleveren van motoren en auto’s. Vooral in het zomerseizoen heeft men daar een dagtaak aan. A organiseert de activiteiten en verdeelt het geld. Ook maakt hij gebruik van kennissen en vriendinnen die hem inlichten als ze een geschikt voertuig zien of mensen weten waar men tijdelijk een gestolen voertuig kan stallen (casus 76).

Interessant aan deze casus is dat het strafblad van A, dat in totaal 93 antecedenten bevat, een opgaande lijn laat zien: van diefstallen en inbraken – via schaalvergroting – naar het systematisch stelen van zware motoren en dure personenauto’s. Deze succesvolle activiteit lijkt steeds meer het dagelijks leven te bepalen en ook het netwerk van A vormt zich steeds meer rond deze activiteit. Dit is echter niet het hele verhaal:

Op een gegeven moment gaat een aantal kernleden, waaronder A, zich ook bezig houden met gewapende overvallen, inbraken en snelkraken. Doelwit zijn geldinstellingen, juweliers en kledingbedrijven. Daarbij werkt men samen met een tiental Surinamers. Deze samenwerking ontstaat wanneer A de leider van deze Surinamers (I) keert kennen.

De Surinamers beschikken over wapens en enige ervaring met overvallen. De Nederlanders kunnen gemakkelijk aan (gestolen) vluchtauto's komen en kunnen via de helers van A ook buitgemaakte juwelen, sierraden en confectie kwijt (casus 76).

Door de ontmoeting tussen A en I ontstaan dus voor beide groepen daders nieuwe mogelijkheden en/of uitdagingen. De criminele carrière van A vertoont dus wel een bepaalde ontwikkeling en kent ook bepaalde vaste patronen, maar verloopt beslist niet volgens een keurig rechte lijn (Zie ook Steffensmeier & Ulmer, 2005).

Het patroon van schaalvergroting zien we overigens ook terug bij een belangrijke groep verdachten die wél in de door ons onderzochte zaken voorkomt maar buiten deze analyse valt, omdat deze daders veelal niet in Nederland zijn opgegroeid. Het gaat daarbij vooral om verdachten van transnationale drugshandel binnen sterk etnisch bepaalde netwerken. Meer concreet gaat het om heroïnehandel door Turkse samenwerkingsverbanden en cocaïnehandel door verdachten met een Latijns-Amerikaanse achtergrond. Door migratie zijn transnationale netwerken ontstaan die een goede gelegenheidsstructuur bieden voor transnationale drugshandel. Bij succesvolle transporten kan de omvang of de frequentie van deze transporten gemakkelijk toenemen, en kunnen winsten worden geherinvesteerd in nieuwe transporten.

5.2.3 Kapitaal als doorgroeifactor

Vermogen dat wordt vergaard met commune criminaliteit, zoals inbraken en overvallen, kan ook worden gebruikt om een overstap te maken naar vormen van georganiseerde criminaliteit:

A en B kennen elkaar al vanaf de kleuterschool en zijn op jonge leeftijd begonnen met het plegen van woninginbraken en overvallen. Na een aantal jaren besluiten ze het geld dat ze zo verdienen in de verdovende middelenhandel te steken. Zo ontstaat een criminele groep die in eerste instantie geld genereert uit de productie en handel van synthetische drugs. Hoewel A en B zelf niet deskundig zijn op het gebied van synthetische drugs, stelt hun criminele vermogen hen in staat om de benodigde kennis en apparatuur te kopen bij andere criminele groepen. De groep houdt zich echter niet alleen bezig met synthetische drugs, maar voert ook hasj uit ten behoeve van andere organisaties en verdient geld aan de handel in wiet. Feitelijk pakt deze groep alles aan op het gebied van drugs, als men denkt er geld aan te kunnen verdienen.

A en B hebben een gewelddadige reputatie en hebben beiden broers die landelijk bekend staan als zware jongens. In de tien jaar dat A en B leiding geven aan deze verdovende middelen groep, wordt hun macht, invloed en omzet steeds groter (casus 45).

De strafbladen van deze leidinggevendenden laten een kentering zien op het moment dat ze een overstap maken naar de handel in verdovende middelen. A en B komen al op jonge leeftijd (respectievelijk 18 en 14 jaar) in aanraking met justitie in verband met woninginbraken en overvallen. Vanaf het moment dat ze volgens het dossier overstappen naar de drugshandel, hebben ze geen antecedenten meer voor dergelijke delicten. Toch komen ze nog wel zijdelings in contact met justitie vanwege vuurwapenbezit, mishandeling en verkeersdelicten. Doelgerichte politieonderzoeken naar deze verdachten lopen echter tot twee keer toe dood. Het strafblad van de afgelopen tien jaar geeft dan ook niet zozeer een indruk van de criminele carrière, maar veeleer

van de momenten waarop dergelijke daders – waarvan de hoofdactiviteiten buiten beeld blijven – toch zijdelings in contact komen met justitie: voornamelijk door geweldsdelicten en verkeersdelicten.

Kapitaal is dus een belangrijke doorgroeifactor, omdat het mogelijkheden schept om te investeren in illegale activiteiten. Daarnaast schept het mogelijkheden tot schaalvergroting en risicobeperking:

A start aanvankelijk met een aannemingsbedrijf dat goede tijden kent, maar uiteindelijk failliet gaat. A legt zich meer en meer toe op criminele activiteiten en besluit op een bepaald moment om samen met enkele mededaders een rijke persoon te ontvoeren en losgeld te eisen. De ontvoering levert een hoge buit op, waarvan een deel nooit wordt teruggevonden, maar tevens een lange gevangenisstraf.

Als A vrijkomt, duikt hij meteen weer het criminele milieu in. Deze keer gaat hij zich echter vooral bezig houden met drugs en prostitutie. Marokkanen smokkelen hasj naar Spanje en A verzorgt met zijn mededaders het transport naar Nederland. Een gedeelte van de transporten is bestemd voor de Nederlandse markt. Daarnaast wordt één tot twee keer per week een lading hasj uitgevoerd, voornamelijk naar Engeland. Ook investeert hij zijn inkomsten in de prostitutiesector via een constructie waarbij niets op zijn eigen naam staat.

A is zowel in het criminele milieu als bij de politie zeer bekend. Hij is zich bewust van de politieaandacht en let er bij gesprekken met zijn mededaders op dat de telefoondiscipline wordt gehandhaafd. Ook zijn er regelmatig besprekingen op een afgeschermd locatie, onder meer als er inbeslagnames plaatsvinden. Na een aanslag zorgt hij voor een betere bewapening, ook van zijn mededaders, en stimuleert hij hen om hun schietvaardigheid te trainen. Na zijn aanhouding voor de uitgangszaak zit hij opnieuw een gevangenisstraf uit. Hij overleeft daarna opnieuw een aanslag, maar komt enige tijd later door weer een aanslag om het leven (één van de onderzochte casussen).

Interessant aan de carrières van verschillende leidinggevende figuren is dat kapitaal niet alleen doorgroeimogelijkheden biedt in de georganiseerde criminaliteit – waardoor men een steeds prominentere rol krijgt binnen het criminele milieu – maar ook dat dit kapitaal hen de mogelijkheid verschaft om meer een rol op de achtergrond te spelen. Bijvoorbeeld door te investeren in drugstransporten, die men door anderen laat uitvoeren, door garant te staan voor bepaalde transacties, of door geld te investeren in prostitutie, horeca en vastgoed (zie ook Meloen et al., 2002).

Daarnaast is – vooral voor autochtone Nederlandse daders – van belang dat zij niet alleen in het criminele milieu steeds bekender worden, maar ook bij opsporingsinstanties. Dit brengt zowel risico's met zich mee van de kant van mededaders (concurrentie, ripdeals, conflicten, oude vetes), maar ook van de kant van opsporingsinstanties. Naast de angst voor een lange gevangenisstraf, die volgens de literatuur in latere levensfasen een grotere rol kan gaan spelen (o.a. Laub en Sampson, 2003), kan ook de angst voor een voortijdig einde een prominente rol gaan spelen. Deze risico's kan men voor een deel beperken door de aard van de activiteiten waar men zich mee bezig houdt of de manier waarop men bij deze activiteiten is betrokken (bijvoorbeeld als 'background operator').

5.2.4 Expertise, contacten en netwerkvorming

Sommige carrières komen in een stroomversnelling omdat daders specifieke expertise bezitten of ontwikkelen waarvan veel andere daders afhankelijk zijn: transnationale

contacten, vaardigheden op het gebied van transport, of geldhandelingen (witwassen). Dit zijn belangrijke bottlenecks voor daders die zich bezig houden met transitcriminaliteit. Ook zijn er bepaalde misdaadspecifieke bottlenecks zoals bij mensensmokkel (vervalsen van documenten) of bij de productie van synthetische drugs (precursoren, hardware, en – in het verleden – kennis over het productieproces). Daders die over deze kennis of contacten beschikken kunnen daarom snel groeien in het criminele milieu doordat zij zelfstandig actief kunnen zijn, doordat zij aantrekkelijk zijn als partner in een crimineel samenwerkingsverband en/of doordat zij hun diensten leveren aan andere criminele groepen. Er vindt netwerkvorming plaats doordat anderen afhankelijk zijn van en een beroep doen op deze specifieke expertise:

A staat aanvankelijk vooral bekend als containerdief. Tot zijn veertigste komt hij regelmatig met justitie in aanraking, voornamelijk voor gekwalificeerde diefstal, maar ook voor het uitgeven van vals geld, vernieling en verboden vuurwapenbezit. In die tijd doet hij ook veel contacten op in de haven en in het criminele circuit. Waarschijnlijk rond zijn veertigste begint A met het organiseren van hasjtransporten, vooral naar Engeland. De groep van A raakt bekend in het criminele milieu, waarna ook verschillende andere criminele groepen A vragen om transporten verdovende middelen uit te voeren. In korte tijd groeit zijn criminele groep uit van een klein groepje dat enkele kilo's hasj transporteert tot een bedrijf dat zo'n 10.000 kilo per week transporteert. Voor de transporten worden dekladingen gebruikt die worden vervoerd tussen bestaande bedrijven, waarvan een deel is overgenomen of speciaal hiervoor is opgericht. Het transport wordt verzorgd door reguliere transportondernemingen. A richt zich niet enkel op het transporteren van hasj, maar houdt zich met verschillende soorten verdovende middelen bezig (onder meer hasj, XTC, amfetamine) en daarnaast nog met de handel in precursoren en vervalste merkkleding (één van de onderzochte casussen).

Interessant aan deze casus is de snelle groei van A. Een groot deel van zijn leven is hij voor de politie één van de vele daders die zich schuldig maakt aan gekwalificeerde diefstal. Maar in relatief korte tijd groeit hij uit tot een belangrijke figuur in het transport van verdovende middelen en in de handel in precursoren. Ook is het interessant dat niet alleen de zelfstandige criminele handel van A snel groeit, maar dat tevens verschillende andere criminele groepen een beroep op hem doen. Zij liften als het ware mee op de vaardigheden van A, waarvan A op zijn beurt ook weer profiteert.

Expertise heeft dus ook een aanzuigende werking op de criminele omgeving. Zo was kennis over het produceren van XTC in het verleden dun gezaaid en deden verschillende samenwerkingsverbanden een beroep op dezelfde laboranten (vergelijk ook Spapens, 2006). Tegenwoordig zijn de precursoren en de hardware de nieuwe bottlenecks. Daders die deze bottlenecks kunnen oplossen, zijn voor andere daders interessant, waardoor netwerkvorming rond zo'n persoon plaatsvindt:

B draait al lang mee in de synthetische drugswereld en staat bekend om zijn kennis van chemie. Hij pleegt al vanaf zijn achttiende jaar vermogensdelicten. Hierdoor maakt hij deel uit van het criminele circuit en kent hij veel mensen. Vanaf zijn tweeëntwintigste gaat hij zich specialiseren in het vervaardigen van synthetische drugs. Hij produceert al jaren drugs, voordat hij doorgroeit tot iemand die alles verkoopt wat nodig is om synthetische drugs te kunnen produceren, inclusief portable labs en chemische kennis. Dit blijkt een

gat in de markt, omdat veel groepen synthetische drugs willen produceren, maar slechts weinig daders de chemische kennis in huis hebben om dit zelfstandig te kunnen doen. Daarnaast houdt het bedrijf zich bezig met het fabriceren van nieuwe designer-drugs. B runt op een gegeven moment een bedrijf in de chemicaliënbranche dat in het criminele milieu zeer bekend is. In meerdere synthetische drugsonderzoeken blijkt dit legale bedrijf leverancier te zijn van precursoren, andere chemicaliën of apparatuur. Deze transacties worden in het algemeen anoniem afgehandeld en contant betaald. Er is sprake van een gefingeerde boekhouding en bij de huiszoeken worden wapens aangetroffen (één van de onderzochte casussen).

Voor de beide voorgaande casussen geldt dat de daders aanvankelijk geen beroep uitoefenen, een criminele carrière starten en expertise ontwikkelen. Door deze expertise vindt netwerkvorming *rond* deze daders plaats. Ook hebben deze daders op een gegeven moment door hun verbindingen met de bovenwereld andere daders veel te bieden (transport respectievelijk productiemiddelen en expertise voor de productie van synthetische drugs).

Een ander voorbeeld treffen we aan bij het verhandelen van gedecodeerde informatie, waarbij het klantenbestand bestaat uit een bont tafereel van daders die geïnteresseerd zijn in wat de politie over hen weet, daders die informatie willen hebben over illegale ladingen van anderen (bijvoorbeeld voor ripdeals), journalisten en tipgevers van journalisten:

A is zeer geïnteresseerd in techniek, met name op het gebied van telecommunicatie en computers. Hij komt al op jonge leeftijd in contact met justitie omdat hij zijn technische inzicht gebruikt om te frauderen. Op zeventienjarige leeftijd heeft hij twee antecedenten op het gebied van telecomfraude, en ook als hij wat ouder is komen dit soort fraude- en oplichtingspraktijken – naast gekwalificeerde diefstal en opzetheling – voor op zijn strafblad. In eerste instantie gebruikt A zijn technische kennis voor het doen van valse overboekingen, het plegen van telecom- en creditcardfraude en voor andere relatief eenvoudige oplichtingspraktijken.

A heeft al op jonge leeftijd veel contacten in het criminele circuit. Daar kan hij zijn technische kennis op velerlei manieren te gelde maken. Daarnaast leidt zijn 'techno-hobby' ertoe dat hij andere technici leert kennen waarmee hij zich vooral specialiseert in het decoderen van gegevens. Zo groeit hij uit tot de spil in een samenwerkingsverband dat zich onder meer bezig houdt met het verrichten van contra-activiteiten en het handelen in (gedecodeerde en illegaal afgetapte) gegevens (één van de onderzochte casussen).

Het is belangrijk om te constateren dat het succes in de ontwikkeling van de criminele carrières van deze personen niet alleen ligt in hun eigen handelen, een punt dat in de sociale netwerkliteratuur bijvoorbeeld door Burt (1992; 2005) wordt benadrukt. De katalysator is vooral de netwerkvorming die door anderen *rond* deze personen plaatsvindt: daders vertellen andere daders over de specifieke expertise van deze persoon, waardoor deze andere daders ook contact zoeken. Bij documenten- vervalsers en geldwisselaars treffen wij een soortgelijk mechanisme aan. In de door ons onderzochte casussen zijn deze daders echter veelal niet in Nederland geboren en opgegroeid, waardoor ze buiten het bestek van deze analyse vallen.

6 Slotbeschouwing

6.1 Samenvatting van de belangrijkste bevindingen

Tijdens en na de Parlementaire Enquête Opsporingsmethoden is vrij veel aandacht besteed aan het gevaar dat jongeren via rekrutering betrokken zouden raken bij georganiseerde criminaliteit. De bevindingen uit dit onderzoek nopen ons er echter toe om met een bredere blik naar criminele carrières in de georganiseerde misdaad te kijken.

In de eerste plaats is gebleken dat jeugdige daders in de door ons onderzochte groep verdachten volledig afwezig zijn: geen enkele dader is jonger dan 18 jaar ten tijde van de uitgangszaak en slechts 7% is tussen de 18 en 24 jaar oud. Ook zijn oudere daders – vergeleken met de totale JDS-populatie – oververtegenwoordigd. In totaal is ongeveer driekwart van de daders dertig jaar of ouder.

In de tweede plaats blijkt bij 28% van de daders dat het zicht dat politie en justitie hebben op hun voorgeschiedenis nagenoeg afwezig is. Deze daders komen pas op het moment dat er opsporingsonderzoek wordt verricht voor het eerst in beeld bij de Nederlandse politie en justitie. Deze ‘onbekende vissen in de politienetten’ bestaan voor een groot deel uit daders die niet in Nederland zijn geboren en die pas later in hun leven hier zijn komen wonen of hier verblijven. Een substantieel deel van de daders is dus niet bekend en kan ook niet bekend zijn vanwege de aard van de criminele activiteiten waar het om gaat (en de registraties). In veel gevallen gaat het namelijk om transitcriminaliteit, waarbij daders uit meerdere landen zijn betrokken en daders ‘instromen’ en ‘uitstromen’.

In de derde plaats is er ook sprake van een groot aantal ‘oude bekenden’: 72% van de daders is al eerder met de Nederlandse justitie in aanraking geweest. Maar opvallend aan de justitiële geschiedenis van de door ons onderzochte daders is dat zij tot de uitgangszaak nog weinig van de Nederlandse justitie te vrezen hebben gehad. In totaal heeft 31 procent van alle daders ooit een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 15 procent heeft ooit een gevangenisstraf van meer dan 12 maanden gehad. Daders zijn gemiddeld rond de 27 jaar oud wanneer zij voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komen. Hoewel een vroege start vrij normaal is, zeker voor mensen met een lange criminele carrière, komt slechts een kwart (26%) van alle daders voor het twintigste levensjaar voor het eerst in aanraking met de Nederlandse justitie. Daarentegen is 40% van de daders tussen de 20 en 30 jaar oud als ze voor het eerst met justitie in aanraking komen, en is 34% ouder dan 30 jaar ten tijde van het eerste justitiecontact.

Wanneer wij zouden willen weten hoe wij betrokkenheid bij (georganiseerde) criminaliteit vroegtijdig zouden kunnen signaleren, is het ook van belang om na te gaan op welke manier mensen betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en hoe mensen ‘doorgroeien’. Uit een analyse van 92 ‘starters’ blijkt dat mensen op velerlei manieren betrokken raken bij vormen van georganiseerde misdaad: door reeds bestaande sociale relaties, door werk- en beroepsgerelateerde relaties, door hobby’s of nevenactiviteiten, door bepaalde ‘life events’ en door bewuste rekrutering. De *sociale gelegenheidsstructuur* bepaalt wie op welk moment toegang kan krijgen tot winstgevendende criminele activiteiten. Deze sociale gelegenheidsstructuur verklaart ook het fenomeen van de late starters: sommige gelegenheden ontstaan pas later in iemands leven. Ook grijpen mensen bepaalde gelegenheden pas later in het leven

daadwerkelijk aan, bijvoorbeeld bij 'life events' zoals faillissementen en problematische schuldsituaties. De paden waarlangs betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit tot stand komt zijn dus meervoudig. Deze paden kunnen ook pas later in het leven worden ingeslagen. Daarbij valt op dat starters in veel gevallen zelf geen passieve maar een actieve rol spelen.

Uit een analyse van de carrières van 66 'leidinggeevenden' blijkt dat het standaardbeeld van 'een leven in de misdaad' maar voor een deel opgaat. Een aanzienlijk deel van de leidinggeevenden heeft vanuit een beroepsachtergrond op een bepaald moment de overstap gemaakt naar de georganiseerde misdaad. Bij deze 32 daders kan onderscheid worden gemaakt tussen een groep van 19 daders met een achtergrond in de legale handel (inclusief import en export) en een groep van 13 daders met andersoortige beroepen: mensen uit het bedrijfsleven, bouw, montage, horeca, financiële dienstverlening of overheid. Sommige daders voeren hun criminele activiteiten uit in het verlengde van hun legale activiteiten. Anderen hebben vanuit de legale handel op een bepaald moment een duidelijke overstap gemaakt van legale naar illegale handelswaar. Deze overstap kent – naast een aspect van gelegenheid – ook een aspect van keuze, waardoor het leven van deze daders ook een andere wending neemt en steeds meer in het teken komt te staan van de organisatie van de criminele activiteiten en de afscherming ten aanzien van politie en justitie. Ten slotte kunnen 'life events' – ook later in het leven – bepaalde illegale mogelijkheden binnen het bereik brengen van mensen zonder noemenswaardige criminele carrière, of aantrekkelijker maken ten aanzien van bestaande alternatieven. Voor al deze daders met een beroepsachtergrond, waarvan het grootste deel pas na het twintigste levensjaar voor het eerst met justitie in aanraking komt, geldt dat het allerminst vanzelfsprekend is dat politie en justitie hen 'in het vizier' hebben. Het zijn 'zij-instromers' – veelal op latere leeftijd – die gebruik maken van de mogelijkheden en contacten die hun beroepen met zich meebrengen.

In de totale groep onderzochte leidinggeevenden (66) komt echter ook een substantieel deel van de daders (30) al voor het twintigste levensjaar in aanraking met justitie. Sommigen van hen hebben zich dankzij hun lokale wortels ontwikkeld tot veelzijdige 'local heroes'. Zij missen echter de benodigde contacten om de eigen regio te ontstijgen en hebben ook geen specifieke vaardigheden die hen interessant maken voor partners van buiten de regio. Zij blijven daarom beperkt tot de eigen regio en richten zich daar – met al hun contacten – op de mogelijkheden die zich voordoen tot het behalen van legale, semi-legale en illegale winsten. De veelzijdigheid die zij aan de dag leggen is ook een gevolg van de beperkingen van de lokale context. Maar sommigen, bijvoorbeeld lokale XTC-producenten, weten via brokers toegang te krijgen tot interessante exportmarkten. Daardoor kunnen deze local heroes uitgroeien tot grote spelers, op nationaal niveau of soms zelfs op internationaal niveau. Dit geldt ook voor andere daders die mogelijkheden tot schaalvergroting weten te benutten. Door schaalvergroting kunnen winstgevendende illegale activiteiten andere illegale activiteiten langzamerhand verdringen, waardoor in de praktijk sprake is van een soort specialisatie. Voor verschillende daders zien we ook dat vermogen dat wordt vergaard met commune criminaliteit, zoals inbraken en overvallen, kan worden gebruikt om een overstap te maken naar vormen van georganiseerde criminaliteit, in het bijzonder de drugshandel. Kapitaal is een belangrijke doorgroeifactor, omdat het mogelijkheden schept om te investeren in illegale activiteiten. Daarnaast schept het mogelijkheden tot schaalvergroting en risicobeperking. Risico's kunnen op een gegeven moment worden beperkt door zich te gaan bezighouden met minder risicovolle, semi-legale of legale activiteiten of door meer op de achtergrond bij

activiteiten betrokken te zijn. Ten slotte komen bepaalde criminele carrières in een stroomversnelling omdat daders specifieke expertise bezitten of ontwikkelen waarvan veel andere daders afhankelijk zijn: transnationale contacten, vaardigheden op het gebied van transport, of geldhandelingen (witwassen). Dit zijn belangrijke bottlenecks voor daders die zich bezig houden met transitcriminaliteit. Ook zijn er bepaalde misdaadspecifieke bottlenecks zoals bij mensensmokkel (vervalsen van documenten) of bij de productie van synthetische drugs (precursoren, hardware, en – in het verleden – kennis over het productieproces). Daders die over deze kennis of contacten beschikken kunnen daarom snel groeien in het criminele milieu. Dit komt niet alleen door het eigen handelen van deze daders, maar ook door de netwerkvorming die door anderen *rond* deze personen plaatsvindt: daders vertellen andere daders over de specifieke expertise van deze persoon, waardoor deze andere daders ook contact zoeken.

6.2 Mogelijke beleidsimplicaties

Zoals gezegd lag bij de discussie tijdens en na de Parlementaire Enquête Opsporingsmethoden de nadruk sterk op het gevaar dat jongeren via rekrutering betrokken zouden raken bij georganiseerde criminaliteit. Daar is de laatste jaren de toenemende populariteit bijgekomen van het ‘vroegtijdig’ signaleren van probleemgedrag, als voorbode voor later crimineel gedrag (o.a. Farrington & Welsh, 2006). Maar dit soort ideeën over vroegtijdig signaleren en vroegtijdige interventies zijn impliciet gebaseerd op veronderstellingen over de manier waarop mensen betrokken raken bij (georganiseerde) criminaliteit en hoe hun criminele carrières zich ontwikkelen. Hoe staat het met de houdbaarheid van deze veronderstellingen op het terrein van de georganiseerde misdaad?

6.2.1 Onderbelichte groepen en instroommechanismen

Naast alle aandacht voor jeugdigen en ‘vaste klanten’, wijst dit onderzoek in ieder geval op drie mogelijk ‘onderbelichte’ groepen daders: ‘instromers’/ ‘uitstromers’ (vanwege het internationale karakter van de activiteiten), ‘zij-instromers’ vanuit legale beroepen en ‘late starters’.

Vanwege de aard van de criminele activiteiten – transitcriminaliteit – is het logisch dat daders ‘instromen’ en ‘uitstromen’. Maar Nederlandse opsporingsinstanties zijn in eerste instantie gericht op in Nederland geboren of langer in Nederland woonachtige daders, en minder op ‘instromende’ en ‘uitstromende’ daders. Deze daders kunnen cruciale schakels zijn in de internationale handelsactiviteiten van in Nederland verblijvende daders. Het probleem bij deze cruciale schakels is echter dat ze moeilijk zijn te signaleren vanuit een nationaal perspectief. Buitenlandse instanties kunnen soms beter zicht hebben op de internationale functie van bepaalde daders – ook van Nederlandse daders – dan Nederlandse instanties. Dit geldt natuurlijk ook omgekeerd: Nederlandse instanties hebben soms meer kennis over in het buitenland opererende daders (zie ook Van de Bunt & Klemans, 2007:166-167).

Daarnaast is er een substantiële groep daders met een beroepsachtergrond die in het verlengde van hun beroep criminele activiteiten ontplooiën of op een bepaald moment een overstap hebben gemaakt.

Ten slotte is gewezen op het feit dat verschillende daders pas op latere leeftijd betrokken raken bij georganiseerde criminaliteit en via verschillende ‘instroom-

mechanismen': via sociale relaties (familie, vrienden en bekenden), via werk- en beroepsgerelateerde relaties, via hobbies en nevenactiviteiten, en naar aanleiding van 'life events'. Betrokkenheid bij georganiseerde criminaliteit vindt dus in veel gevallen op een andere manier plaats dan 'doorgroei vanuit jeugdcriminaliteit'.

Extra alert zijn op deze 'onderbelichte' groepen en instroommechanismen is dus van belang. De bestanden bij politie en justitie zitten immers vol met problematische jongeren en daders met een lange justitiële geschiedenis. Bij een dergelijk 'overaanbod' is het belangrijk om te beseffen dat een groot deel van deze daders helemaal niet door zal groeien naar vormen van georganiseerde criminaliteit en dat juist het signaleren van 'onbekende daders', 'instromers' en 'doorgroeiers' extra aandacht vraagt.

Vroegtijdig signaleren is populair geworden, omdat uit onderzoek is gebleken dat daders met een lange criminele loopbaan vaak al op jonge leeftijd problematisch gedrag vertonen, inclusief het plegen van delicten. Vroegtijdig signaleren en ingrijpen kan volgens voorstanders van deze benadering veel ellende in de toekomst voorkomen (o.a. Farrington & Welsh, 2006). Maar deze kennis is vooral gebaseerd op 'wijsheid achteraf'. Het vooraf voorspellen van een criminele carrière is een kwestie van een geheel andere orde. In hoeverre is te voorspellen dat mensen op latere leeftijd betrokken zullen raken bij georganiseerde misdaad? Bij 'gewone' criminaliteit blijkt al dat het voorspellen van een criminele carrière buitengewoon moeilijk is. Een recente analyse van de voorspelbaarheid van recidivepatronen over de lange termijn (1978-2002) laat zien dat tweederde van de veroordeelde daders uit 1977 in de daarop volgende 25 jaar opnieuw met justitie in aanraking komt (Nieuwbeerta & Blokland, 2006). De meeste hiervan recidiveren niet frequent en vooral in de eerste jaren na 1977; een kleine groep wordt na 1977 nog lang en met een hoge frequentie veroordeeld. Aan de hand van kenmerken van de veroordeelden zijn de recidivepatronen voor iets meer dan de helft van de personen redelijk goed te voorspellen. Maar bij het overige deel leidt het tot incorrecte voorspellingen. Voorspellen van criminele carrières is dus moeilijk, zeker waar het de verre toekomst betreft.

Dit geldt des te meer voor carrières in de georganiseerde misdaad. Dat daders met een lange criminele loopbaan vaak al op jonge leeftijd zijn begonnen met het plegen van delicten, is een interessant gegeven dat ook opgaat voor een deel van de daders van georganiseerde misdaad. Maar dit gegeven helpt politie en justitie niet veel verder, omdat het bij georganiseerde misdaad vaak gaat om criminele activiteiten die pas in latere levensfasen tot ontwikkeling komen. Ook geldt voor een substantieel deel van de daders dat zij pas op latere leeftijd voor het eerst met de Nederlandse justitie in aanraking komen. Het gaat dus in feite niet om het voorspellen van toekomstig gedrag van jeugdigen, maar om het tijdig signaleren van 'instromers' en 'doorstromers' in een oudere generatie.

6.2.2 Doorgroeiers?

Criminele carrières in de georganiseerde misdaad zijn moeilijk te voorspellen en sterk afhankelijk van de mogelijkheden die zich in het leven van daders voordoen. Er is een grote groep daders die bij politie en justitie in beeld zijn en die kunnen 'doorgroeien' tot 'grote jongens', zoals men dat noemt. Maar slechts enkelen groeien ook daadwerkelijk door, terwijl zich later onder de 'grote jongens' ook weer allerlei 'onbekende' gezichten blijken te bevinden. Uit ons onderzoek blijkt dat doorgroei via verschillende mechanismen plaats vindt: door het vinden van aansluiting bij internationale

handelsstromen, door schaalvergroting (specialisatie), door accumulatie van kapitaal en investeringen (kapitaal als doorgroeifactor), en door expertise, contacten en netwerkvorming.

Deze mechanismen kunnen ook worden gebruikt bij het signaleren van 'doorstromers'. Hebben bekende daders aansluiting bij internationale handelsstromen of niet? Vindt er schaalvergroting plaats? Is er sprake van accumulatie van kapitaal en investeringen? En worden daders door andere daders – uit andere regio's en uit andere landen – benaderd vanwege hun kennis, expertise en contacten? Vooral deze laatste factor kan praktisch relevant zijn. Want niet alleen politie en justitie zijn op zoek naar 'grote vissen' en 'facilitators'. Ook daders zelf zoeken betrouwbare handelspartners, grote leveranciers, grote afnemers en deskundigheid.

Verder is het opvallend dat de onderzochte daders tamelijk ongestoord hun gang hebben kunnen gaan. In totaal heeft 31 procent van alle daders ooit een onvoorwaardelijke gevangenisstraf gehad, en 15 procent heeft ooit een gevangenisstraf van meer dan 12 maanden gehad. In de discussie over de effectiviteit van justitiële interventies ligt vaak sterk de nadruk op het herstellen van bindingen van daders met de samenleving. Relevante factoren binnen een dergelijk perspectief zijn legaal werk, een vaste partner en de verantwoordelijkheid voor een gezin. Voor deze factoren hebben gevangenisstraf en financiële sancties in het algemeen negatieve consequenties. Maar moet aan dit perspectief niet een realistischer perspectief worden toegevoegd, waarin ook rekening wordt gehouden met het feit dat bepaalde daders een bewuste keuze hebben gemaakt voor het uitvoeren van winstgevende criminele activiteiten en dat zij – bij gebrek aan effectieve interventies – juist kunnen 'doorgroeien'? Vanuit dit perspectief dient zich de vraag aan in hoeverre de interventies de criminele activiteiten, die doorgaans een continu karakter hebben, onmogelijk maken of juist bevorderen. Wat is het effect van verschillende interventies op de handelingsmogelijkheden van daders? Kunnen daders binnen de gevangenis gewoon doorgaan met het uitvoeren van hun illegale activiteiten en zelfs nieuwe contacten opdoen? Werkt de vermogensaanpak of kunnen daders na afloop – rechtstreeks of via hun sociale relaties – hun illegaal verkregen vermogen weer aanwenden voor nieuwe criminele activiteiten? Of kunnen bepaalde criminele activiteiten zelfs geheel onmogelijk worden gemaakt door het aanpakken van achterliggende gelegeheidsstructuren?

Zowel in wetenschappelijke kringen als in beleidskringen is het denken over criminele carrières sterk beïnvloed door het vele onderzoek naar jongeren en veelvoorkomend crimineel gedrag. Jongeren vormen echter slechts een deel van de 'klanten' van politie en justitie. Ook gaat veelvoorkomend crimineel gedrag op jeugdige leeftijd, wanneer men ouder wordt, in veel gevallen 'vanzelf weer over'. Onderzoek dat afwijkt van gebaande paden en zich richt op andere vormen van crimineel gedrag en andere groepen daders, blijkt echter geheel nieuwe inzichten op te leveren in criminele carrières en de processen die daarbij een rol spelen. Dit onderzoek vormt daarbij een eerste stap naar een verbeterd inzicht in criminele carrières in de georganiseerde misdaad.

Summary

Criminal careers in organized crime

There is a great lack of knowledge about criminal careers in organized crime, with the exception of several (auto)biographies and case studies of mafia groups. What we know about criminal careers basically stems from research into juveniles, adolescents, and high volume crime. In this report we present the main findings of our extensive research into the criminal careers of about a thousand offenders who were involved in eighty cases of organized crime that have been analysed as part of a continuing research project, the so-called Organized Crime Monitor. The main sources of this research project are files of closed Dutch police investigations of criminal groups, often spanning a period of two or more years (for more information, see Kleemans and Van de Bunt, 1999; Kleemans et al., 1998, 2002; Kleemans, 2007). These empirically rich case studies provide us with qualitative contextual information about these offenders' criminal careers. Furthermore, we were able to trace the rap sheets of 90 percent of the 1092 suspects in the Dutch Judicial Documentation System (Dutch acronym: JDS), providing us with information about individual characteristics and official judicial records.

The analysis in this report is based upon quantitative and qualitative information about the criminal careers of 979 suspects who were involved in 79 different organized crime cases for which prosecution started in the period 1995-1999. These are referred to as 'the index cases'. As in other countries, the trials of these cases – in the first instance and on appeal – may take several years. A unique aspect of this research project is that we are able to combine quantitative information about official judicial records with qualitative information about the context of offenders and their criminal careers: With whom did they co-operate? What relations existed between offenders? Which activities were carried out? What part did offenders play in these activities? What is known from intrusive investigation methods and existing police information about their criminal careers? Combining quantitative and qualitative information, we were able to answer some basic questions and investigate some specific issues in greater detail.

Main research findings

In the Netherlands and elsewhere, rather a lot of attention has been paid to the risk of young people becoming involved in organized crime through recruitment. Current findings, however, compel us to have a wider take on criminal careers in organized crime.

In the first place, it turns out that there are no young offenders in the group of suspects studied by us: none of the offenders is under 18 at the time of the index case and only 7% is aged between 18 and 24. Older offenders – compared to the total JDS population – are also overrepresented. In total, about three quarters of the offenders are aged thirty or older.

Secondly, it turns out that the criminal justice authorities have no idea about the antecedents of 28% of the offenders. It is not until the investigation that these offenders come within the scope of the Dutch criminal justice authorities. These 'unknown offenders' to a large extent are offenders that were born elsewhere and came to live or reside in the Netherlands at a later date. A substantial proportion of

the offenders are unknown to the criminal justice authorities due to the very nature of the criminal activities they are involved in. Many organized crime activities boil down to transnational illegal trade and other transnational illegal activities (transit crime). With transit crime (import, transit, export) it is usually difficult for the authorities to gain a full picture of all the actors active in these activities, either in the Netherlands or abroad.

Thirdly, there is a large number of 'known offenders': 72% of the offenders have had a brush with the Dutch judicial system. A striking feature in the judicial record of the offenders is the fact that they had little to fear from the Dutch judicial system until the index case. In total, 31 per cent of all offenders had been sentenced to a term of imprisonment, and 15 per cent had served more than 12 months.

On average, offenders are aged approximately 27 when they come into contact with the Dutch judicial system for the first time. Although an early start is fairly standard, especially for people with a long criminal career, only twenty-five per cent of all offenders come into contact with the Dutch judicial system before reaching the age of twenty. On the other hand, 40% of the offenders are aged between 20 and 30 when they first have trouble with the law, and 34% is even older than 30 at the time of their first contact with the judicial system.

If we want to find out how we could identify in an early stage that someone gets involved in (organized) crime, it is important that we verify the way in which people become involved in organized crime and how people 'make a career'. An analysis of 92 'starters' shows that people get involved in many different ways in forms of organized crime: existing social relationships, through work and professional relationships, through leisure activities and sidelines, through certain life events and through recruitment. This also explains the phenomenon of the late starters: some opportunities to carry out profitable criminal activities do not arise until later in someone's life. In addition, some opportunities are grasped only later in life, as a consequence of life events such as bankruptcy and serious debts. In other words, there are several roads that lead to involvement in organized crime. These roads cannot be taken until later in life. In many cases, a striking aspect is that starters play an active rather than a passive role.

An analysis of the careers of 66 'ringleaders' or nodal offenders demonstrates that the standard image of 'a life of crime' only is true to some extent. A significant part of the ringleaders switched at a certain point in time to organized crime from their former occupation. Among these 32 offenders a distinction can be made between a group of 19 offenders with a background in legal trade (including import and export) and a group of 13 offenders with other types of occupation, people from the business sector, the construction industry, assembly, hotels and catering, financial services or government. Some offenders carry out their criminal activities as an extension of their legal activities. Others clearly switched at some point in time from their lawful occupation to the trade in illegal goods. Apart from the opportunity element, this switch also involves an element of choice (agency), as a result of which the lives of these offenders change course and increasingly become dominated by organizing criminal activities and shielding these from the criminal justice authorities. Last but not least, life events – also later in life – may bring certain illegal opportunities within reach of people with a negligible criminal career, or may become more appealing compared to other alternatives. It is true for all these offenders with a professional background, of which the majority did not come into contact with the law until after their twentieth birthday, that it is anything but evident that they were already on the

'police radar'. They are 'newcomers' – usually later in life – that take advantage of the opportunities and contacts their jobs offer them.

In the overall group of ringleaders studied (66), a substantial part of the offenders (30) have already had a brush with the police before they were twenty. Some of them grew, thanks to their local roots, to be versatile 'local heroes'. However, they do not have the necessary contacts to outgrow their region, nor do they have any specific skills that make them interesting for associates from outside their region. Therefore, their own region is their limit, and – thanks to their contacts – they remain focused on the opportunities that present themselves to make a profit, engaging in legal, semi-legal and illegal activities. Their versatility is also a result of the restrictions of the local context. Some of them, for example local XTC manufacturers, manage to gain access to interesting export markets via brokers. As a result, these local heroes can develop into big players, at national or, sometimes, even international level. This is also true for other offenders that know how to optimize economies of scale. Thanks to scaling, profitable illegal activities can gradually take over from other illegal activities, which in practice usually results in a sort of specialization. In respect of some offenders, we also see that capital acquired by criminal activities, such as burglaries and robberies, is sometimes used to switch to forms of organized crime, in particular the trade in illegal drugs. Capital is an important stepping stone, as it creates opportunities to invest in illegal activities. In addition, it creates opportunities for an increase in scale and limitation of risk. Risks can be limited at a given moment by engaging in less risky, semi-legal or legal activities or by a more 'backstage' involvement in activities. Finally, some criminal careers gain momentum because offenders have or develop specific expertise which many other offenders depend on: transnational contacts, skills regarding transport or money laundering. These are essential bottlenecks for many offenders that are active in transit crime. There are also certain crime-specific bottlenecks, such as in human trafficking (forgery) or in the production of synthetic drugs (precursors, hardware, and – in the past – knowledge of the manufacturing process). For that reason, offenders with this know-how or these contacts have the possibility of moving up the 'ladder' in criminal circles. Not only because of their own actions, but also because of the network that is formed by others around these individuals: offenders tell other offenders about specific expertise of this or that individual, which prompts the other offenders to contact them.

Literatuur

Albini, J. (1971)

The American mafia: Genesis of a legend. New York: Appleton.

Blokland, A.A.J., Nagin, D., & Nieuwbeerta, P. (2005)

Life span offending trajectories of a Dutch conviction cohort. *Criminology*, 43(4), 919-954.

Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J.A., & Visher, C.A. (Eds.) (1986)

Criminal careers and "career criminals". Washington, D.C.: National Academy Press.

Bovenkerk, F. (1995)

La Bella Bettien. Amsterdam: Meulenhoff.

Bovenkerk, F. (2000)

"Wanted: Mafia boss" – Essay on the personology of organized crime. *Crime, Law and Social Change*, 33(3), 225-242.

Bunt, H.G. van de & Huisman, W. (2007)

Organizational Crime in the Netherlands. In M. Tonry & C.J. Bijleveld (Eds.), *Crime and Justice: A Review of Research*, 35 (pp. 217-260). Chicago: University of Chicago Press.

Bunt, H.G. van de & Kleemans, E.R. (2000)

De WODC-monitor georganiseerde criminaliteit. In H. Moerland & B. Rovers (Eds.), *Criminaliteitsanalyse in Nederland* (pp. 263-276). Den Haag: Elsevier bedrijfsinformatie BV.

Bunt, H.G. van de & Kleemans, E.R. (2004)

Transnational Organized Crime. New Directions for Empirical Research and Public Policy. In G. Bruinsma, H. Elffers, & J. de Keijser (Eds.), *Punishment, Places, and Perpetrators: Developments in Criminology and Criminal Justice Research* (pp. 198-211). Cullompton: Willan Publishing.

Bunt, H.G. van de & Kleemans, E.R., m.m.v. Poot, C.J. de, Bokhorst, R.J., Huikeshoven, M., Kouwenberg, R.F., Nassou, M. van, & Staring, R. (2007)

Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Derde rapportage op basis van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit. Den Haag: Boom / WODC. Reeks Onderzoek en Beleid 252.

Bruinsma, G. & Bernasco, W. (2004)

Criminal groups and transnational illegal markets: A more detailed examination on the basis of social network theory. *Crime, Law and Social Change*, 41, 79-94.

Burt, R.S. (1992)

Structural holes. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Burt, R.S. (2005)

Brokerage and closure: An introduction to social capital. Oxford: Oxford University Press.

Chambliss, W.J. (1978)

On the take: From petty crooks to presidents. Bloomington: Indiana University Press.

Chesney-Lind, M. & Pasko, L.J. (2003)

The female offender: Girls, women and crime. Thousand Oaks: Sage.

- Clarke, R.V. & Felson, M. (Eds.) (1993)**
Routine activity and rational choice. Advances in criminological theory, 5. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Cloward, R.A. (1959)**
 Illegitimate means, anomie and deviant behavior. *American Sociological Review*, 24, 164-176.
- Cloward, R.A. & Ohlin, L.E. (1960)**
Delinquency and opportunity: A theory of delinquent gangs. New York: Free Press.
- Cornish, D.B. & Clarke, R.V. (2002)**
 Analyzing organized crimes. In A. Piquero & S.G. Tibbetts (Eds.), *Rational choice and criminal behavior: Recent research and future challenges* (pp. 41-62). New York: Garland.
- Donker, A., Kleemans, E., Laan, P. van der, & Nieuwbeerta, P. (2004)**
 Ontwikkelings- en levensloopcriminologie in vogelvlucht. *Tijdschrift voor Criminologie*, 46(4), 322-329
- Dorn, N., Levi, M., & King, L. (2005)**
Literature review on upper level drug trafficking. Home Office Online Report 22/05. London: Home Office.
- Fagan, J. & Freeman, R.B. (1999)**
 Crime and work. In M. Tonry (ed.), *Crime and Justice. A Review of Research*, 25 (pp. 225-290). Chicago: University of Chicago Press.
- Farrington, D.P. (2003)**
 Developmental and life-course criminology: Key theoretical and empirical issues – the 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41(2), 221-255.
- Farrington, D.P. (ed.) (2005)**
Integrated developmental and life-course theories of offending. Advances in criminological theory, 14. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- Farrington, D., Barnes, G., & Lambert, S. (1996)**
 The concentration of offending in families. *Legal and Criminological Psychology*, 1, 47-63.
- Farrington, D.P. & Welsh, B.C. (2006)**
Saving Children From a Life of Crime: Early Risk Factors and Effective Interventions. Oxford: Oxford University Press.
- Feld, S.L. (1981)**
 The focused organization of social ties. *American Journal of Sociology*, 86, 1015-1035.
- Fiandaca, G. (ed.) (2007)**
Women and the mafia: Female roles in organized crime structures. Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Fijnaut, C., Bovenkerk, F., Bruinsma, G., & Bunt, H. van de (1998)**
Organised crime in the Netherlands. The Hague / London / Boston: Kluwer Law International.
- Fijnaut, C. & Paoli, L. (Eds.) (2004)**
Organized crime in Europe: Concepts, patterns and control policies in the European Union and beyond. Dordrecht: Springer.
- Finckenauer, J.O. & Waring, E.J. (1998)**
Russian mafia in America: Immigration, culture, and crime. Boston: Northeastern University Press.

- Gambetta, D. (ed.) (2000)**
Trust: Making and breaking cooperative relations. Electronic version. Oxford: Department of Sociology, University of Oxford.
- Gottfredson, M.R. & Hirschi, T. (1990)**
A general theory of crime. Stanford: Stanford University Press.
- Hagan, J. & McCarthy, B. (1997)**
Mean streets: Youth crime and homelessness. Cambridge: Cambridge University Press.
- Huisman, W., Huikeshoven, M., & Bunt, H. van de (2003)**
Marktplaats Amsterdam: Op zoek naar de zwakste schakel in de logistiek van criminele processen aan de hand van Amsterdamse rechercheonderzoeken. Den Haag: Boom.
- Ianni, F.A.J. & Reuss-Ianni, E. (1972)**
A family business: Kinship and social control in organized crime. London: Routledge and Kegan Paul.
- Kleemans, E.R. (2007)**
 Organized crime, transit crime, and racketeering. In M. Tonry & C. Bijleveld (Eds.), *Crime and Justice in the Netherlands. Crime and Justice. A Review of Research*, 35 (pp. 163-215). Chicago: University of Chicago Press.
- Kleemans, E.R., Berg, E.A.I.M. van den, & Bunt, H.G. van de, m.m.v. Brouwers, M., Kouwenberg, R.F., & Paulides, G. (1998)**
Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Rapportage op basis van de WODC-monitor. Den Haag: WODC.
- Kleemans, E.R., Brienen, M.E.I., & Bunt, H.G. van de, m.m.v. Kouwenberg, R.F., Paulides, G. & Barendsen, J. (2002)**
Georganiseerde criminaliteit in Nederland: Tweede rapportage op basis van de WODC-monitor. Den Haag: WODC.
- Kleemans, E.R. & Bunt, H.G. van de (1999)**
 The social embeddedness of organized crime. *Transnational Organized Crime*, 5(2), 19-36.
- Kleemans, E.R. & Bunt, H.G. van de (2003)**
 The social organisation of human trafficking. In D. Siegel, H. van de Bunt, & D. Zaitch (Eds.). *Global organized crime: Trends and developments* (pp. 97-104). Boston: Kluwer Academic Publishers.
- Kleemans, E.R. & Poot, C.J. de (2008)**
 Criminal careers in organized crime and social opportunity structure. *European Journal of Criminology*, 5(1) (in press).
- Lampe, K. Von & Johansen, P.O. (2004)**
 Organized crime and trust: On the conceptualization and empirical relevance of trust in the context of criminal networks. *Global Crime*, 6(2), 159-184.
- Laub, J.H. (2006)**
 Edwin Sutherland and the Michael-Adler report: Searching for the soul of criminology seventy years later. *Criminology*, 44(2), 235-258.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2001)**
 Understanding desistance from crime. In M. Tonry (ed.), *Crime and Justice: A Review of Research*, 28 (pp. 1-69). Chicago: Chicago University Press.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2003)**
Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

LeBlanc, M. & Loeber, R. (1998)

Developmental criminology updated. In M. Tonry (ed.), *Crime and Justice*, 23 (pp. 115-198). Chicago: University of Chicago Press.

Leeper Piquero, N. & Benson, M.L. (2004)

White collar crime and criminal careers: Specifying a trajectory of punctuated situational offending. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20(2), 148-165.

Leistra, G. (2006)

Op leven en dood: Wie is wie in de Nederlandse onderwereld. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

Meloen, J.D., Landman, R., Miranda, H. de, Eekelen, J. van, & Soest, S. van, m.m.v.

Duyn, P.C. van & Tilburg, W. van (2003)

Buit en besteding: Een empirisch onderzoek naar de omvang, de kenmerken en de besteding van misdaadgeld. Zoetermeer: Nationale Recherche Informatie.

Moffitt, T.E. (1993)

Adolescence-limited and life-course persistent anti-social behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674-701.

Moffitt, T.E. (2003)

Life-course-persistent and adolescent-limited antisocial behavior: A 10-year research review and a research agenda. In B.B. Lahey, T.E. Moffitt, & A. Caspi (Eds.), *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency* (pp. 49-75). New York: Guilford Press.

Moffitt, T.E. (2006)

A review of research on the taxonomy of life-course persistent and adolescence-limited offending. In F.T. Cullen, J.P. Wright, & M. Coleman (Eds.), *Taking Stock: The Status of Criminological Theory. Advances in Criminological Theory*, 15 (pp. 502-521). New Brunswick: Transaction Publishers.

Morselli, C. (2001)

Structuring Mr. Nice: Entrepreneurial opportunities and brokerage positioning in the cannabis trade. *Crime, Law and Social Change*, 35(3), 203-244.

Morselli, C. (2003)

Career opportunities and network-based privileges in the Cosa Nostra. *Crime, Law and Social Change*, 39(4), 383-418.

Morselli, C. (2005)

Contacts, opportunities, and criminal enterprise. Toronto: University of Toronto Press.

Morselli, C., Tremblay, P., & McCarthy, B. (2006)

Mentors and criminal achievement. *Criminology*, 44(1), 17-43.

Nagin, D.S. (2005)

Group-based modeling of development. Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Nagin, D. & Tremblay, R.E. (2005)

From seduction to passion: A response to Sampson and Laub. *Criminology*, 43(4), 915-918.

Natarajan, M. (2006)

Understanding the structure of a large heroin distribution network: A quantitative analysis of qualitative data. *Journal of Quantitative Criminology*, 22, 171-192.

Nieuwbeerta, P. & Blokland, A. (2006)

Voorspellen van criminele carrières in moeilijk: Zeker waar het de verre toekomst betreft. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(4), 361-377.

- Paoli, L. (2003)**
Mafia brotherhoods: Organized crime, Italian style. New York: Oxford University Press.
- Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (PEO) (1996)**
Inzake opsporing: Enquête opsporingsmethoden. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Pennings, L.F., Bruinsma, G.J.N., & Weerman, F.M. (2006)**
 Jeugd en georganiseerde misdaad: Een empirische verkenning van de betrokkenheid van jongeren bij illegale handel. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(1), 51-66.
- Piquero, A.R., Farrington, D.P., & Blumstein, A. (2003)**
 The criminal career paradigm: Background and recent developments. In M. Tonry (ed.), *Crime and Justice. A Review of Research*, 30 (pp. 137-183). Chicago: University of Chicago Press.
- Potter, G.W. (1994)**
Criminal organizations: Vice, racketeering, and politics in an American city. Prospect Heights: Waveland Press.
- Rakt, M. van de, Nieuwebeerta, P., & Graaf, N.D. de (2006)**
 Zo vader, zo zoon? De intergenerationele overdracht van crimineel gedrag. *Tijdschrift voor Criminologie*, 48(4), 345-360.
- Reiss, A.J., Jr. (1988)**
 Co-offending and criminal careers. In M. Tonry & N. Morris (Eds.), *Crime and Justice. A Review of Research*, 10 (pp. 117-170). Chicago: Chicago University Press.
- Reuter, P. (1983)**
Disorganized crime: Illegal markets and the mafia. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Ruth, A. van & Gunther Moor, L. (1997)**
Lekken of verstrekken? De informele informatie-uitwisseling tussen opsporingsinstanties en derden. Ubbergen: Uitgeverij Tandem Felix.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (1993)**
Crime in the making: Pathways and turning points through life. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (2005)**
 Seductions of method: Rejoinder to Nagin and Tremblay's "Developmental Trajectory Groups: Fact or Fiction?". *Criminology*, 43(4), 905-913.
- Shover, N. & Hochstetler, A. (2006)**
Choosing white-collar crime. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sieber, U. & Bögel, M. (1993)**
Logistik der Organisierten Kriminalität. Wiesbaden: Bundeskriminalamt.
- Spapens, T. (2006)**
Interactie tussen criminaliteit en opsporing: De gevolgen van opsporingsactiviteiten voor de organisatie en afscherming van xtc-productie en -handel in Nederland. Antwerpen: Intersentia.
- Steffensmeier, D. & Ulmer, J.T. (2005)**
Confessions of a dying thief: Understanding criminal careers and criminal enterprise. New Brunswick, N.J.: Transaction Aldine.
- Thornberry, T.P. (ed.) (1996)**
Developmental theories of crime and delinquency. Advances in Criminological Theory, 7. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Thornberry, T.P., Freeman-Gallant, A., Lizotte, A., Krohn, M., & Smith, C. (2003)**
 Linked lives: The intergenerational transmission of antisocial behaviour. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31(2), 171-184.

Tremblay, P. (1993)

Searching for suitable co-offenders. In R.V. Clarke & M. Felson (Eds.), *Routine activity and rational choice. Advances in criminological theory*, 5 (pp. 17-36). New Brunswick: Transaction Publishers.

Warr, M. (2002)

Companions in crime: The social aspects of criminal conduct. Cambridge: Cambridge University Press.

Waring, E. & Weisburd, D. (Eds.) (2002)

Crime and social organization. Advances in Criminological Theory, 10. New Brunswick: Transaction Publishers.

Wartna, B.J.S., Blom, M., & Tollenaar, N. (2004)

De WODC-Recidivemonitor. Den Haag: WODC (<http://www.wodc.nl>).

Weisburd, D. & Waring, E. (2001)

White-collar crime and criminal careers. Cambridge: Cambridge University Press.

Zhang, S. & Chin, Ko-Lin (2002)

Enter the Dragon: Inside Chinese human smuggling operations. *Criminology*, 40, 737-767.

Bijlage 1 Begeleidingscommissie

Voorzitter

Mr. A.J.A.M. Nieuwenhuizen Hoofdofficier Landelijk Parket, Openbaar
Ministerie

Leden

Mr. F. Westerbeke Hoofd Divisie Recherche, Korps Landelijke
Politiediensten (KLPD)

Drs. A. van der Kuijl Directoraat-Generaal Rechtshandhaving en
Rechtspleging, Ministerie van Justitie

Drs. K. Schuurman Directoraat-Generaal Veiligheid, Ministerie van
Binnenlandse Zaken en Koninkrijks-
relaties (opvolger van dhr. B. Velders)

Mr. J. de Groot Directoraat-Generaal Belastingdienst,
Ministerie van Financiën

